

זכויות כלכליות לזוגות מאותו המין

מאת

עירא הדר*

א. מבוא

הדין בישראל מעניק לבני זוג, שבזוגיותם הוא מכיר, שלל הטבות כלכליות בתחומי חיים רבים כגון: שוק העבודה, מיסוי, רווחה, משכנתאות, ירושה, פנסיה, תגמולי ביטוח לאומי ועוד. הטבות אלו נועדו לסייע לבני הזוג במהלך הקשר, וכן לתמוך בכל אחד מהפרטים במקרה של פגדה, אבדן כשירות או פטירה של אחד מבני הזוג. הבסיס למתן הטבות אלו הנו קיומה של זוגיות, כפי שזו מוגדרת בחוקים, בתקנות ובהסדרים המנהליים השונים. מכאן נובע שזוגות מאותו המין יזכו בהטבות הכלכליות המוענקות על בסיס הזוגיות רק אם יעמדו באותם קריטריונים שנקבעו לכל זכות וזכות. מטרת פרק זה היא לבחון את היחס הניתן לבני זוג מאותו המין לעניין הטבות אלו. אראה בו כיצד חברי הקהילה סבלו, ולעתים עודם סובלים, מקושי מיוחד להוכיח את קיומה של זוגיות, ולכן נדרשים למאבקים רבים כדי לקבל הטבות שעבור זוגות הטרוסקסואלים נראות לרוב כמובנות מאליהן. קושי זה נובע מהיעדר חוק המכיר במפורש בזכויות של זוגות מאותו המין או משווה את הזוגיות החד-מינית לזוגיות הטרוסקסואלית. שתיקת המחוקק מובילה את חברי הקהילה להתדפק על דלתות בתי המשפט בבקשה להכרה בזוגיות החד-מינית לצורך קבלת הטבה כלכלית כזו או אחרת. כעורכת דין שייצגה רבים מחברי הקהילה במאבקים אלו, אציין שלשמחתי, הקהילה הגאה זכתה עד כה להצלחות מרשימות בבתי המשפט, שאותן אבקש לסקור בפרק זה. הפרק לא נועד להיות סקירה תאורטית-אקדמית באשר להתפתחות זכויותיה של הקהילה הגאה (סקירה כזו מצויה בפרקים אחרים בספר זה), אלא להסתכל ממעוף הציפור על התפתחותן של זכויותיהם של זוגות מקרב הקהילה הגאה לאורך השנים. מבנה הפרק הנו כדלקמן: תחילה אסקור בקצרה את התפתחות הזכויות הכלכליות ואתייחס לבסיס להענקת אותן הזכויות בישראל לבני זוג. לאחר מכן אבחן באופן פרטני את הדין הנוהג בתחומים שונים שבמסגרתם ניתנות זכויות כלכליות לזוגות מאותו המין, אדון בהתפתחויות אחרונות בפסיקה באותם התחומים וכן בהשלכותיהן של התפתחויות אלו על מעמדן של זוגות מאותו המין ועל מאבקים לשוויון זכויות.

* מעורכות הדין הבולטות בישראל בתחום דיני הלהט"ב והמשפחות החד-מיניות. הובילה כמה תקדימים מרכזיים עבור הקהילה הגאה, בעיקר בתחום ההכרה בהורות החד-מינית, מניעת הפליה וקבלת זכויות. מנהלת שותפות עם עו"ד מיכל עדן במשרד המעניק לחברי וחברות הקהילה שירותים משפטיים וייצוג משפטי בכל תחומי החיים.

ב. רקע

בשנת 1991 אשררה ישראל את האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות משנת 1966.¹ כבר באמנה זו ניתן לראות כי למוסד המשפחה חשיבות לא מבוטלת בקביעת הזכויות לזכויות חברתיות וכלכליות. סעיף 10 לאמנה קובע כי מדינה, שהיא צד לאמנה, תעניק "הגנה וסיוע והגנה רחבים ככל האפשר למשפחה שהיא יחידת היסוד הטבעית של החברה".² כמו כן, סעיף 11 לאמנה קובע כי המדינה תכיר בזכותו של כל אדם לרמת חיים נאותה עבורו ועבור משפחתו.

הבסיס הראשון והמרכזי להענקת זכויות והטבות כלכליות על בסיס הזוגיות הנו סטטוס הנישואים. כאשר מדובר בבני זוג הנישואים כדין, ההטבות והזכויות מוענקות להם כמעט תמיד באופן אוטומטי. בישראל קיימת הפליה מובנית כלפי זוגות מאותו המין, שכן מוסד הנישואים הופקד באופן בלעדי בידי הדין הדתי ומוסדותיו,³ ואין אפשרות להינשא בנישואין אזרחיים (למעט חוק ברית הזוגיות לחסרי דת, התש"ע-2010, שלא זו בלבד שהוחל על מגזר צר ביותר, אלא שאף בו "בני זוג" הוגדרו כאיש ואישה בלבד).

המצב שבו נשללת מזוגות חד-מיניים הבחירה אם לקבל על עצמם את סטטוס הנישואים אינו רק מפלה ומקפח מגזר שלם ורחב המודר מזכות יסוד חשובה, אלא אף מונע ממנו את האפשרות ליהנות באופן אוטומטי ומידי מההטבות הרבות הנגזרות מסטטוס הנישואים. בתחום זה נרשמו תמורות רבות, ובראשן פסק הדין בפרשת בן ארי משנת 2006, שבו נקבע כי זוגות מאותו המין שנישאו בחו"ל זכאים להירשם כנישואים במרשם האוכלוסין.⁴ ואולם, כפי שנקבע בפרשה זו, ועוד קודם לכן בפרשת פונק-שלזינגר,⁵ רישום המעמד האישי במרשם האוכלוסין משמש בעיקר למטרות סטטיסטיות, ולא תמיד די בו כדי להקנות את כלל הזכויות המהותיות וההטבות שלהן זכאים זוגות מכוח סטטוס הנישואין. עם זאת, הניסיון מלמד כי לעתים קרובות רישום שהחל כרישום סטטיסטי בלבד מקבל משמעות חשובה ועשוי להקנות לזוגות גם הכרה משפטית וזכויות מהותיות. עובדה זו, לצד התפתחות מוסד הידועים בציבור שיתואר להלן, הייתה פתח להשוואת זכויותם של זוגות בני אותו המין לזכויות והטבות כלכליות, אשר היו עד אותה העת מנת חלקם של זוגות הטרוסקסואלים נשואים בלבד.⁶

מרבית הזכויות הכלכליות הניתנות במסגרת סטטוס הנישואים מוענקות גם לזוגות שאינם נשואים, אך הוכרו כ"ידועים בציבור" – זוגות שהיחסים ביניהם זהים ליחסים בין זוגות נשואים, הגם שלא נישאו כדין.⁷ מוסד הידועים בציבור נולד על רקע המציאות האמורה, שבה דיני המעמד האישי נשלטים

1 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)
 2 ס' 10 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, כ"א 31, 205 (נפתחה לחתימה ב-1966). www.nevo.co.il/law_html/Law09/amana-1037.pdf
 3 לסקירה מקיפה בנושא – פנחס שיפמן "מעמד המשפטי של זוגות בני אותו מין" בספר זה.
 4 בג"ץ 3045/05 בן ארי נ' מנהל מינהל האוכלוסין במשרד הפנים (פורסם בנבו, 21.11.2006).
 5 בג"ץ 143/62 פונק שלזינגר נ' שר הפנים, פ"ד יז 225 (1963).
 6 דה פקטו ניתן לראות ניצנים של הכרה מהותית בנישואין שנרשמו עוד לפי הלכת בן ארי, לעיל ה"ש 4. ראו בהמשך הפרק, בחלק העוסק במיסוי.
 7 להרחבה ראו שחר ליפשיץ הידועים בציבור בראי התיאוריה האזורית של דיני המשפחה (2005). כיום, מכיל ספר החוקים הישראלי כ-23 חוקים המכירים במפורש בזכויותיהם של ידועים בציבור. וראו סקירה ב: www.peopleil.org/details.aspx?itemID=7545 וכן באתר "משפחה חדשה": www.newfamily.

על ידי הדין הדתי, באופן שמונע ממגזרים נרחבים להינשא בגבולות המדינה. על מנת להיכלל בהגדרת הידועים בציבור נדרשים הזוגות להראות כי הם עומדים בשורה של קריטריונים, שעיקרם ניהול חיים משותפים במשק בית משותף, תוך קיום זוגיות יציבה בעלת יסוד אינטימי.⁸ אף שמעמדם של ידועים בציבור טרם הוסדר בכללותו בחקיקה ייעודית, ניתן לומר כי בפועל הוא הולך ומשתווה למעמדם של זוגות נשואים.⁹

במהלך השנים ערכו חברי וחברות הקהילה הגאה שלל מאבקים משפטיים במטרה לזכות בהכרה כידועים בציבור, ועל ידי כך להשוות את זכויותיהם לאלה הניתנות לידועים בציבור הטרנסקסואלים. כפי שאראה להלן, כל המאבקים האלה, ללא יוצא מן הכלל, זכו להצלחות דרמטיות, ואם לא בערכאות הנמוכות אזי בערכאות הגבוהות יותר. מאז הוכרו לראשונה זוגות מאותו המין כידועים בציבור, בשנת 2001,¹⁰ ניתנו עשרות פסקי דין אשר העניקו לזוגות אלה את מרבית הזכויות הכלכליות המוענקות לידועים בציבור הטרנסקסואלים.

ככל שההצלחות המשפטיות של קהילת הלהט"ב הלכו ותכפו, החלו רשויות השלטון לקבוע בהדרגה, ביוזמתן, נהלים וכללים אשר נועדו להסדיר את סוגיית מתן הזכויות לזוגות מאותו המין. מגמה זו מצאה ביטוי דרמטי בשנת 2004, כאשר היועץ המשפטי לממשלה דאז מני מזוז (כיום, שופט בית המשפט העליון) הצהיר כי ההכרה בזוגות מאותו מין בהקשר של סוגיות ממוניות והסדרים פרקטיים אחרים צריכה להיות פרגמטית וגמישה, ברוח הזמן והמציאות המשתנים.¹¹ עמדה זו ביטאה שינוי עמוק שחל בקרב רשויות המדינה בכל הקשור לזכויות ממוניות ורכושיות של זוגות מאותו המין. ואכן, במגוון של תחומים קיימת כיום הסדרה מנהלית של עניינים אלה, וזוגות חד-מיניים כבר לא נאלצים להיאבק על זכויותיהם בבתי המשפט.

על רקע שינויים אלה צורמת מאוד העובדה כי עד היום טרם חוקק המחוקק הישראלי ולו חוק אחד המעניק במפורש זכויות לזוגות מאותו המין (לעומת שורה של חוקים המעניקים לחברי וחברות קהילת

8 כאשר החוק אינו מעניק במפורש זכויות לידועים בציבור, לעתים בית המשפט הוא שמשלם את החסר וקובע כי הסדרים מסוימים הנוגעים לזוגות נשואים יחולו גם על ידועים בציבור. כך למשל בנוגע להלכת השיתוף הקניינית – ראו בעניין זה ע"א 52/80 שחר נ' פרידמן, פ"ד לח(1) 443 (1984).

9 לדיון נרחב במוסד הידועים בציבור ראו שיפמן, לעיל ה"ש 3.

10 המוסד לביטוח לאומי מכיר במעמדם של ידועים בציבור לעניין כלל ההטבות המוענקות דרכו, בכפוף למילוי טופס על ידי בני הזוג המצהיר על "קיום חיי משפחה, כלומר מערכת יחסים אינטימית, שמאפיינים אותה קשירת גורל ורצון לחיות יחדיו, וכן אם נוסף על כך, הם מנהלים משק בית משותף, לא מתוך צורך אישי, נוחות או בגלל כדאיות כלכלית, אלא כתוצאה מחיי משפחה, כנהוג וכמקובל בין בעל ואשה". ראו באתר המוסד לביטוח לאומי: www.btl.gov.il/Insurance/National%20Insurance/Pages/yeduyim.Btzibur.aspx.

11 ע"ב (אזורי ת"א) 3816/01 לוי נ' מבטחים (לא פורסם, 25.6.2001). ראו פירוט להלן בתת-הפרק "פנסיה ותגמולים".

12 היועץ המשפטי לממשלה מזוז לא פרסם הנחיה רשמית בעניין, אלא הנהיג כאמור מדיניות מוצהרת, בעיקר במסגרת מתן תשובות לעתירות שונות או על ידי מתן הנחיות ספציפיות לרשויות המנהל. ראשיתה של מדיניות זו בהחלטתו של מזוז שלא לערער על פסק הדין של בית המשפט המחוזי בנצרת, שהעניק בדעת רוב צו ירושה לקשיש בנוגע לנכסי בן זוגו המנוח: ע"א (מחוזי נצ') 3245/03 ירושת המנוח ש.ר. נ' היועץ המשפטי לממשלה במשרד האפוסטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 11.11.2004). ראו הרחבה בהמשך, בחלק העוסק בפנסיה ושאיירים.

הלהט"ב הגנות וזכויות כיחידים). ברם, חרף היעדר האפשרות לנישואים חד-מיניים בישראל, וחרף שתיקתו הרועמת של המחוקק בכל הקשור להגנה על הזוגיות של משפחות חד-מיניות, התפתחו בארץ, באמצעות בתי המשפט ובאמצעות החלטות מנהליות, הסדרים משפטיים מקיפים המעניקים את מרבית הזכויות וההטבות הכלכליות גם לזוגות מאותו המין. הסדרים אלה – והמאבקים שיצרו אותם – יידונו להלן.

ג. זכויות בתחום העבודה¹²

הכול החל במאבקו של איש אמיץ אחד, דייל אל-על, יונתן דנילוביץ', על הטבה שולית ופועוטת ערך בדמות כרטיס טיסה. בשנת 1988 פנה דנילוביץ' לאל-על בבקשה לקבל עבורו בן זוגו כרטיס טיסה בחינם, בדומה להטבה המוענקת לפי ההסכם הקיבוצי החל על עובדי אל-על לבני זוג הטרנסקסואלים (הן כאלה שנישאו כדין והן כאלו החיים יחד כידועים בציבור). באותם ימים פנייה כזו לא הייתה טריוויאלית כלל וכלל. רק באותה שנה ביטלה הכנסת את האיסור הפלילי על קיום יחסי מין הומוסקסואלים. מעטים מחברי וחברות הקהילה הגאה העזו לצאת מהארון ולחיות בגלוי בזוגיות חד-מינית, ועד אותה עת אף אחד/ת לא יצא/ה למאבק ציבורי ומשפטי לקבלת זכויות ללהט"בים.

את יונתן דנילוביץ' כל אלה לא הרתיעו, וכאשר אל-על סירבה להעניק לבן זוגו את כרטיס הטיסה, תבע אותה דנילוביץ' בבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב וטען שמדובר בהפליה פסולה מחמת נטייתו המינית. הדיונים בבית הדין נמשכו שנים מספר ובמהלכן, בשנת 1992, תוקן חוק שוויון הזדמנויות בעבודה והפך לחוק הראשון שאסר מפורשות הפליה מחמת נטייה מינית.¹³ לאור התיקון לחוק קבע בית הדין האזורי לעבודה כי הסכם קיבוצי המעניק זכויות לבני זוגם של דיילים רק אם הם ממין שונה הוא הסכם מפלה, העומד בניגוד להוראות חוק שוויון הזדמנויות בעבודה. לפיכך נקבע כי בן זוגו של עובד זכאי לכל אותן זכויות שלהן זכאים בת זוגו של עובד או בן זוגה של עובדת. אל-על ערערה לבית הדין הארצי לעבודה על פסק דינו של בית הדין האזורי, ולאחר שערעורה נדחה, המשיכה ועתרה לבג"ץ.¹⁴

בנובמבר 1994, ברוב של שני שופטים (הנשיא בדימוס אהרן ברק והשופטת דליה דורנר) אל מול דעתו החולקת של שופט אחד (השופט יעקב קדמי), קבע בג"ץ כי חל איסור על הפליה מחמת נטייה מינית, לרבות כלפי זוגות מאותו המין. בפסק הדין ציין הנשיא בדימוס ברק:

ברור בעיניי כי שלילתה של טובת הנאה זו מבן-זוג מאותו מין מהווה אפליה ופגיעה בשוויון. אכן, הטעם היחיד לשלילת טובת הנאה מחבר לחיי שיתוף מאותו מין הוא בנטייה המינית. זאת ותו לא. שוני זה אינו רלבנטי כלל לעניין הנדון (תמיכה בתא

12 להרחבה בנושא ראו אמיר פז-פוקס ורויטל טרנר "שוויון והפליה בעבודה לקהילה הלהט"בית" בספר זה.

13 ס' 2(א) לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988, ס"ח 38.

14 בג"ץ 721/94 אל-על נתיבי אויר לישראל בע"מ נ' דנילוביץ', פ"ד מח(5) 749 (1994).

חברתי הדוק, המבוסס על חיי שיתוף). מבחינתו של העניין הנדון, עניין לנו בהבחנה שהיא שרירותית ובלתי הוגנת.¹⁵

והוסיף הנשיא ברק פסקה שהפכה לקלאסיקה משפטית של ממש:

וכי הפרידה מבן-זוג מאותו מין קלה יותר מפרידה מבן-זוג מהמין השונה? האם חיי השיתוף בין בני אותו מין שונים הם, מבחינת יחסי השיתוף והאחווה וניהול התא החברתי, מחיי שיתוף אלה בין בני-זוג ממין שונה?¹⁶

ועוד הוסיף ברק וציין כי: "לא יכול להיות ספק בכך, כי אפליה בענייננו היא על בסיס הנטייה המינית של העובד. אפליה זו – כלפי ההומוסקסואל וכלפי הלסבית – פסולה היא."¹⁷ לפסיקתו של ברק הצטרפה השופטת דליה דורנר, אשר ביטאה בפסק דינה גישה מרחיבה עוד יותר לעניין זכותם של זוגות מאותו המין לשוויון. בעוד ברק קבע כי זכותו של דנילוביץ' לכרטיס הטיסה עבור בן זוגו קמה אך ורק מכוח התיקון לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, דורנר סברה כי החוק משקף איסור על הפליה כלפי הומואים ולסביות אשר היה קיים עוד לפני חקיקתו בשנת 1992, כחלק מעקרון השוויון הכללי החל במשפט הישראלי. דורנר עמדה על השינויים שחלו בנורמות החברתיות בישראל ובעולם ביחס להומוסקסואליות ולסביות, בקובעה כי: "עמדתה הנוכחית של החברה הישראלית, כי על הדין להתייחס לנטיותיו המיניות של האדם, כל עוד אינו פוגע באיש, באינדיפרנטיות. קיימת הסכמה רחבה, כי אין להצר צעדיהם של הומוסקסואלים או להפלותם לרעה."¹⁸

ברוח זו, בסמוך לפסק הדין בפרשת דנילוביץ', ניתנה הכרעה שיפוטית נוספת בדבר זכויות והטבות לזוגות מאותו המין בתחום העבודה. הייתה זו בתביעה שהגיש פרופ' עוזי אבן נגד אוניברסיטת תל אביב, בדרישה להעניק לבן זוגו את כל ההטבות שניתנות לבני ובנות זוגם של עובדי ועובדות סגל האוניברסיטה. האוניברסיטה התנתה את קבלת תביעתו של אבן בתוצאות בג"ץ דנילוביץ', ובשנת 1995, מיד לאחר פרסום פסק הדין, החליטה להסיר את התנגדותה לתביעה ולהעניק גם לזוגות מאותו המין את מלוא הזכויות וההטבות שניתנות לבני זוג ממין שונה, לרבות פנסיית שאירים, פטור מתשלום שכר לימוד, מתן כרטיסי טיסה בשנת שבתון וכיוצא באלה.¹⁹

חשוב להדגיש כי חרף החדשנות הרבה שבפס"ד דנילוביץ', בג"ץ נמנע מלהגדיר זוג גברים החיים ביחד כ"ידועים בציבור" והקפיד להשתמש בביטויים מסויגים כמו "שותף לחיים מאותו המין", "עובד המקיים קשר חיים מתמשך וקבוע עם גבר אחר" או "אלה החיים חיים משותפים והם בני אותו מין". ניכר אפוא שגם שופטי הרוב עשו מאמץ להלך בין הטיפות, כאשר מחד הם קבעו כי יש לנהוג בעובדים הומואים ולסביות בשוויון, אך מאידך נמנעו מהצהרות גורפות בדבר הכרה בזוגות מאותו המין ובדבר השוואת מעמדם לזה של ידועים בציבור הטרנססקסואלים.

15 שם, פס' 15 לפסק דינו של הנשיא (בדימוס) ברק.

16 שם.

17 שם, פס' 17 לפסק דינו של הנשיא (בדימוס) ברק.

18 שם, פס' 9 לפסק דינה של השופטת דורנר. דעת המיעוט של השופט קדמי שאבה השראה מסיפורי הבריאה ותיבת נוח, והשופט קדמי סבר כי בני זוג הם בהכרח שניים ממינים שונים, וכי משפחה היא איחוד של איש ואישה שתכליתו הבאת צאצאים לעולם. וראו שם, פס' 1 לפסק דינו.

19 נד/3/1712 (אזורי ת"א) אבן נ' אוניברסיטת תל אביב (לא פורסם).

עם זאת, אין חולק על כך שפרשת דנילוביץ' הייתה נקודת מפנה חשובה במאבקם של זוגות מאותו המין, ובמאבקה של הקהילה הלהט"בית ככלל, לשוויון זכויות. התעקשותה התמוהה של אל על להיאבק בנחרצות, עד לערכאה המשפטית הגבוהה בישראל, על קיפוח עובדיה ההומואים, הובילה ליצירתו של תקדים משפטי בעל חשיבות עצומה. אמנם לכאורה היקפו של פסק הדין מצומצם לתחום העבודה בלבד, אך בפועל שינתה פרשה זו את התייחסות בתי המשפט כלפי קהילת הלהט"ב. היא פרצה את הדרך לשורה ארוכה של תקדימים משפטיים וציבוריים בכל תחומי החיים ולמתן הטבות וזכויות רבות על בסיס זוגיות חד-מינית. מאחר שמאבקו של דנילוביץ' זכה להד תקשורתי רב, הוא תרם רבות לתהליך הנראות של הקהילה בקרב הציבור הרחב וסייע בתהליך הלגיטימציה והקבלה של הומואים ולסביות בישראל.²⁰

ד. תשלומי פנסיה ותגמולים עקב פטירה

תקדים דנילוביץ' פתח את הפתח למאבקים נוספים של חברי הקהילה הגאה על שלל זכויות כלכליות שנועדו להעניק הגנות לבני הזוג במסגרת התא המשפחתי. אחד התחומים שבהם הגנה זו הנה משמעותית במיוחד הוא תחום הפנסיה והגמלאות, שהנו מרכיב חשוב בזכות לביטחון סוציאלי ולקיום מינימלי בכבוד. זכויות אלו משמעותן "הזכות לצורכי מחיה בכבוד, לרבות קורת גג, מזון ולבוש. זו הזכות לא להיאלץ לחטט בפחי אשפה וללון ברחובות".²¹ הזכות לקיום מינימלי בכבוד הוכרה זה מכבר בפסיקה הישראלית כזכות יסוד הנגזרת מכבוד האדם.²² בהקשר הזוגי, זכויות הפנסיה והתגמולים נועדו להעניק הגנות במסגרת התא המשפחתי הן מרשויות המדינה (משרדי הממשלה, צה"ל, הביטוח הלאומי, עיריות ועוד) והן מחברות פרטיות (קרנות פנסיה) עקב פטירה של בן/בת הזוג. גם בהקשר זה זוגות מאותו המין נתקלו בתחילה בסירוב מוחלט לקבל קצבאות עבור בני זוג שנפטרו. ואולם, אלה אשר העזו לצאת למאבקים כנגד הפליה זו זכו, כולם ללא יוצא מן הכלל, להצלחות דרמטיות שהובילו לא רק לקבלת הזכויות הכלכליות עצמן, אלא גם להגברת נראותה של הקהילה הגאה וההכרה בזכויותיה.

הראשון שקם להיאבק למען זכויות הפנסיה מרשויות המדינה במסגרת הזוגיות החד-מינית היה אדיר שטיינר, אשר ניהל מאבק משפטי עם משרד הביטחון וצה"ל. מאבקו של שטיינר החל בשנת 1994 כאשר בן זוגו מזה שבע שנים, אל"מ דורון מיזל ז"ל, נפטר בעת שירותו הצבאי. שטיינר פנה לצה"ל ולמשרד הביטחון ודרש להחיל על זוגות מאותו המין את הדין החל על ידועים בציבור הטרוסקסואלים ולהכיר בו כ"שאיר" של בן זוגו המנוח.²³ לאחר שדרישתו נדחתה, הגיש שטיינר עררים הן כנגד משרד הביטחון²⁴ והן כנגד צה"ל.²⁵

20 דורון שפר "עשור לפס"ד דנילוביץ': מהפיכת זכויות ההומואים" Ynet (28.11.2004) www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3010211,00.html

21 מיכאל אטלן "מודל לדוגמא של הזכות לתנאי קיום נאותים" זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות בישראל 395 (יורם רבין ויובל שני עורכים, 2004).

22 בג"ץ 366/03 עמותת מחויבות לשלום ולצדק חברתי נ' שר האוצר, פ"ד ס (3) 464 (2005).

23 גמלת שאירים היא קצבה חודשית הניתנת לשאירים – אלמן, אלמנה, יתומים עד גיל 21 והורים נתמכים – של תושבי ישראל שנפטרו (חוץ מפטירה עקב מלחמה או מחמת פשע), והיא נועדה להבטיח אמצעי קיום

ועדת הערר הראשונה, בראשות השופט גרמן, שדנה בסוגיית תשלום הגמלאות מקצין התגמולים במשרד הביטחון, דחתה בשנת 1995 את עררו של שטיינר.²⁶ בפסק דין ארוך ושמרני נקבע כי אין מדובר בשווים אלא בשונים ועל כן אין מקום להחיל את עקרון השוויון, וכן כי הכרה בזוגות מאותו המין הנה עניין למחוקק בלבד. לעומת זאת, ועדת הערר השנייה, בראשות השופט שאול אלוני, קיבלה בשנת 1996 את הערר נגד צה"ל וקבעה את חובת צה"ל לשלם גמלאות גם במסגרת זוגיות חד-מינית.²⁷ בפסק דין קצרצר וחדשני נקבע כי עקרון השוויון ופסק הדין בעניין דנילוביץ' מחייבים לפרש את החוק כחל גם על זוגות מאותו המין. נקבע כי תכלית החוק היא להבטיח את שאיריו של מי שנפטר בעת שירות בצבא קבע, וכן כי תכלית זו מתקיימת הן בנוגע לזוגות נשואים והן בנוגע לזוגות ידועים בציבור, לרבות זוגות מאותו המין, ובלשונו של השופט אלוני:

הנחת היסוד שלנו צריכה להיות שאין ליחס למחוקק כוונה לפגוע בעקרון השוויון [...] אם אכן צודק המשיב בפרשנות שהוא מבקש להעניק לחוק, לפיו כוונת הכתוב ליחסים בין בני זוג ממין שונה, הרי שלפנינו חוק הנגוע בשרירות, חוסר צדק וחוסר סבירות, ודין כזה אינו מתיישב, לא עם תפיסת עולמנו החוקתית בכללותה ולא עם חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.²⁸

על שתי ההחלטות הסותרות הוגשו ערעורים הדדיים לבית המשפט המחוזי. ואולם, בסופו של דבר, הגיעו פרקליטות המדינה והפרקליטות הצבאית להסכם עם שטיינר, שלפיו תשולם לו גמלה חודשית ושני הערעורים יימחקו בהסכמה. אף על פי שלא ניתנה הכרעה שיפוטית-עקרונית לעניין ההכרה בזוגות מאותו המין לשם קבלת קצבת שאירים מצה"ל וממשרד הביטחון, הרי שבפועל הזכויות הכלכליות הושגו ונוצר תקדים מעשי חשוב מאוד. לשם השלמת התמונה באשר לעמדת משרד הביטחון כלפי זכויות זוגות מאותו המין, יצוין כי בשנת 1997, בעקבות עתירה לבג"ץ, הודיע שר הביטחון כי שטיינר זכאי גם לזכויות הנצחה של בן זוגו המנוח, בדומה לזכויות הניתנות לכלל בני הזוג של נפטרים במהלך שירותם הצבאי.²⁹

התוצאה המעשית בעניין שטיינר הוחלה זמן קצר לאחר מכן, בשנת 1998, על כל עובדי המדינה, כאשר נציב שירות המדינה הכיר בזכאותו של בן זוג מאותו המין של עובד מדינה לקצבת שאירים בהתאם לחוק שירות המדינה (גמלאות) [נוסח משולב], התש"ל-1970.³⁰

עבורם. ראו באתר המוסד לביטוח לאומי: www.btl.gov.il/benefits/Survivors_%20Insurance/Pages/default.aspx.

- 24 לפי חוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום), התש"י-1950, ס"ח 162.
- 25 לפי חוק שירות הקבע בצבא-הגנה לישראל (גימלאות) [נוסח משולב], התשמ"ה-1985, ס"ח 142.
- 26 עמ"ש (ועדת ערעורים לפי חוק משפחות חיילים שנספו במערכה) 8/94 שטיינר נ' קצין התגמולים (לא פורסם, 13.8.1995).
- 27 ע"ש (מחוזי ת"א) 369/94 שטיינר נ' קצין התגמולים (לא פורסם, 5.12.1996).
- 28 שם.
- 29 בג"ץ 5398/96 שטיינר נ' שר הביטחון (פורסם בנבו, 2.2.1997).
- 30 מכתב מראובן בוימל, מנהל האגף לגמלאות ולרווחה בנציבות שירות המדינה לעו"ד דן יקר, היועץ המשפטי לאגודת זכויות האזרח בישראל (21.1.1998).

המאבק נמשך עם קרנות פנסיה פרטיות. בשנת 2001 פנה פטריק לוי – שאיבד את בן זוגו ריקרדו שניידר ז"ל – לקרן הפנסיה מבטחים וביקש לקבל את פנסיית השאירים של בן זוגו המנוח. המפקח על הביטוח הורה למבטחים לפרש את תקנונה כחל גם על בן/בת זוג מאותו המין של מבוטח/ת שנפטר/ה, אך התנה זאת, כמקובל בנוגע לידועים בציבור, במתן פסק דין הצהרתי של בית הדין לעבודה הקובע כי אכן מדובר בבני זוג. בשנת 2001 נעתר בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב לבקשתו של לוי ונתן פסק דין הצהרתי שבו הכריז כי שני הגברים היו ידועים בציבור, כך שלאחר פטירתו של אחד מהם מחויבת קרן הפנסיה לשלם לאחר את פנסיית השאירים של המנוח.³¹ הייתה זו הפעם הראשונה שבה בית משפט בישראל הצהיר במפורש כי זוג גברים הנם ידועים בציבור.

בשנת 2005 הכיר גם המוסד לביטוח לאומי בזוגות מאותו המין לצורך תשלום גמלת שאירים, בדומה לזכאות הניתנת לכל "אלמן" ו"אלמנה". הכרה זו באה בעקבות תביעה שהוגשה לבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב על ידי גיורא רו, כשבן זוגו הלך לעולמו לאחר 23 שנות חיים משותפים.³² בפברואר 2005, במהלך הדיונים בתביעה, הודיע היועץ המשפטי לממשלה דאז, מני מזוז, כי "משהתא המשפחתי מבוסס על בני זוג מאותו המין ואין חולק על קיומו של קשר חיים של ידועים בציבור על פי המבחנים הידועים, ומשאחד מהם הולך לעולמו, הרי משהיו בני הזוג גברים יהא בן הזוג הנותר בחיים בגדר 'אלמן', ומשהיו בני הזוג נשים, תהא בת הזוג הנותרת בחיים 'אלמנה' לענין סעיף 238 לחוק הביטוח הלאומי והזכאות לקצבת שאירים". מדיניות חדשה זו של היועץ המשפטי לממשלה קיבלה תוקף של פסק דין, וגיורא רו זכה לקבל את קצבת השאירים המגיעה לו למפרע, מיום הפטירה ואילך. באותה שנה ניתן בבית הדין האזורי לעבודה בחיפה פסק דין חשוב נוסף, אשר ביסס והעמיק את ההלכה בדבר תשלומי פנסיה עקב פטירה במשפחות חד-מיניות. באותו מקרה אישה לסבית שהלכה לעולמה הותירה אחריה בת זוג ותינוקת, שאותה ילדה בת זוגה, אורית מויאל-לפטר, שלושה חודשים בלבד לפני הפטירה. לאחר הפטירה תבעה מויאל-לפטר את קרן הפנסיה "מבטחים" בדרישה לקבלת קצבת שאירים של המנוחה הן עבור עצמה כאלמנה והן עבור התינוקת כיתומה של המנוחה. מאחר שלפני הפטירה לא הספיקו בנות הזוג להגיש בקשה פורמלית לאימוץ התינוקת על ידי המנוחה, הסתמכה התביעה על טענה משפטית שלפיה המנוחה הייתה "ידועה בציבור כאמה" של התינוקת. לאחר הגשת התביעה הודיעה מבטחים על הסכמתה לקבלת התביעה, על שני חלקיה, ונפסק כי התובעת והמנוחה היו "ידועות בציבור" וכי התינוקת הנה היתומה של המנוחה. בהתאם לכך חויבה מבטחים לשלם את קצבת השאירים הן למויאל-לפטר והן לבתה הלא ביולוגית של המנוחה.³³ אך בכך לא תם מאבקה של מויאל-לפטר. לאחר פסק הדין סירבה מבטחים לראות בתובעת "אלמנת מבוטח" הזכאית לגמלה בשיעור של 40% והודיעה כי תשלם לתובעת קצבת שאירים בשיעור 20% בלבד, כפי המגיע ל"אלמן של מבוטחת" על פי מדיניות המבוטחת. עקב כך הגישה מויאל-לפטר לבית הדין האזורי בחיפה תביעה נוספת למתן פסק דין הצהרתי לשם קביעת היקף הקצבה שתשולם לה.³⁴

31 פרשת לוי, לעיל ה"ש 10.

32 ב"ל (אזורי ת"א) 3536/04 רו נ' המוסד לביטוח לאומי (לא פורסם, 18.8.2005).

33 עב' (אזורי חי) 4240/05 מויאל לפטר נ' מבטחים – מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ (לא פורסם, 26.12.2005).

34 עב' (אזורי חי) 1758/06 מויאל לפטר נ' מבטחים מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים (לא פורסם, 19.4.2007).

השאלה שבית הדין נדרש להכריע בה הייתה אם שיעור קצבת השאירים במקרה של זוג מאותו המין ייקבע לפי מינו של השאיר או מינו של המבוטח. בית הדין קבע כי התכלית בבסיס הזכאות לקצבת שאירים הנה להגן על שאירים מפני מחסור כלכלי עקב אובדן בן/בת הזוג. הרציונל להבחנה בין "אלמן" לבין "אלמנה" לצורך קביעת שיעור הקצבה מבוסס על המציאות הכלכלית הקיימת, שבה השתכרותן של נשים נמוכה מזו של גברים וקידומן במעגל העבודה קשה יותר. נקבע כי לשם סגירת הפער בין גברים לנשים יש הצדקה להעניק לנשים אלמנות קצבת שאירים בסכום גבוה יותר. בית הדין אשרר את קביעתו שיש לפרש את תקנון "מבטחים" כמקנה זכות לקצבת שאירים גם לזוגות מאותו מין. הוא קבע כי בהתאם לרציונל העומד מאחורי קצבת השאירים, יש לסווג את בן/בת הזוג הנותרת/בחיים כ"אלמן" או כ"אלמנה", לפי מינו של בן/בת הזוג הנותרת/בחיים, ובהתאם לכך יש לסווג את התובעת כ"אלמנה" ולשלם לה גמלה בשיעור 40%.

על קביעה זו הגישה "מבטחים" ערעור לבית הדין הארצי לעבודה, שבו ביקשה כי סיווג בן/בת הזוג הנותרת/בחיים כ"אלמן" או כ"אלמנה" ייעשה לפי מינו של המנוח/ה. במהלך הדיונים ביקשה "מבטחים" למשוך את ערעורה עקב פסק דין שהתקבל בבג"ץ בפרשות פידלמן ואלחנתי,³⁵ המורה לקרן הפנסיה לאחד את שיעור קצבת השאירים של אלמנים ואלמנות לסכום הנמוך של 20%. ביולי 2008 נמחק אפוא הערעור ללא הכרעה עקרונית בסוגיה.³⁶

התפתחות חשובה נוספת חלה בשנת 2010 כאשר בית הדין לעבודה החל להקל ברמה הראייתית והמהותית הנדרשת לשם הוכחה כי זוגות מאותו המין הנם ידועים בציבור. כך למשל, בפרשת מקפת צעד בית הדין לעבודה צעד נוסף בהכרה בזוגות מאותו המין וקבע כי גם כאשר זוג הומואים חיו בארון, והזוגיות ביניהם הייתה נסתרת מעין הציבור, אין מניעה לראותם כידועים בציבור לצורך שאלת ההכרה בזכאות לזכויות פנסיה.³⁷ מדובר בתביעה שהוגשה על ידי גבר כנגד קרן הפנסיה "מקפת" לקבלת קצבת השאירים של בן זוגו המנוח. בתביעתו ציין התובע כי במשך 25 שנה הוא חלק את חייו עם המנוח בשיתוף ואהבה. עם זאת, התובע התקשה להציג ראיות לזוגיות, שכן הוא והמנוח הסתירו את נטייתם המינית, ואפילו בפני בני משפחותיהם הקרובים הם לא הוצגו כבני זוג אלא כחברים טובים גרידא. כמו כן, בשל הרצון להסתיר את הזוגיות, בני הזוג התגוררו יחדיו וניהלו משק בית משותף רק בחלק מזמנם, ובתקופות מסוימות החזיק התובע דירה נוספת.

סגנית בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב, השופטת לאה גליקסמן, הבהירה מיד כי העובדה שמדובר בבני זוג מאותו מין איננה שוללת את זכותו המהותית של התובע לקבלת פנסיה השאירים. יתרה מכך, בית הדין גילה הבנה ורגישות למציאות חייהם של זוגות מאותו מין שנאלצים לחיות בארון, וקבע: "המנוח היה שלם עם היותו הומוסקסואל, אך כמי שגדל בתקופה שבה הדבר נחשב לטאבו חמור, ומאחר שהיה אדם מופנם ומסוגר החי בדלת אמותיו, הוא הקפיד לנהל חיים דיסקרטיים ביותר, ושמר על חשאיות מלאה של הקשר בינו לבין התובע כלפי אמו וכלפי אחיו".³⁸ השופטת אף הגדילה לעשות וקבעה קיומה של ידיעה שיפוטית בנושא: "לדעתי בעניין זה יכול בית הדין להסתמך על ידיעה שיפוטית לפיה, גם בימינו, למרות השינוי שחל בפתחות ובקבלת התופעה של נטייה מינית לבני אותה

35 בג"ץ 4948/03 אלחנתי נ' שר האוצר (פורסם בנבו, 15.6.2008).

36 ע"ע 348/07 מבטחים מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ נ' מויאל לפלר (לא פורסם, 13.7.2008).

37 עב' (אזורי ת"א) 3075/08 פלוני נ' מקפת מרכז לפנסיה ותגמולים בע"מ (לא פורסם, 3.1.2010).

38 שם, פס' 12 לפסק הדין.

מין, יש עדיין מי שחיים בארון. בהקשר זה אין להתעלם גם מגילולו של המנוח, יליד 1942, ואין ספק שלפחות בצעירותו של המנוח הפתיחות וקבלת התופעה של נטייה מינית לבן אותו מין הייתה שונה לחלוטין מאשר היום".

נקבע כי לאור החשאיות שבה בחרו התובע והמנוח לנהל את הזוגיות ביניהם, ראוי להקל על התובע הן בהיבט הראייתי, ביחס לכמות הראיות שיידרשו לשם הוכחת היותו הידוע בציבור של המנוח וסוגן, והן בהיבט המהותי, ביחס לדרישה למגורים משותפים של בני הזוג. בית הדין הביא בחשבון את העובדה שבני הזוג חיו בארון גם ביחס לטענת מקפת שהתובע לא ישב "שבעה" על המנוח: "גם בהקשר זה יש להביא בחשבון את העובדה כי התובע והמנוח לא חשפו את חייהם המשותפים. כך למשל, ברור שהתובע לא יכול היה לשבת 'שבעה' בביתו, כאשר הן בנו והן אמו של המנוח לא ידעו על הקשר". בהתחשב בנסיבות, ולאור הפחתת נטל הראיות שנדרש מהתובע והיקפן, נפסק כי התובע והמנוח היו ידועים בציבור, ומקפת חויבה לשלם לתובע את קצבת השאירים של המנוח.

בד בבד עם תביעתו לפנסיית שאירים מחברת הביטוח "מקפת", פנה האלמוני מהפרשה גם למוסד לביטוח לאומי בבקשה לשלם לו את קצבת השאירים לפי חוק ביטוח לאומי. לפנייתו צירף התובע את פסק הדין שניתן לו בעניין מקפת, שבו כבר נפסק כי הוא והמנוח היו ידועים בציבור, וכן הפנה לפרשת גיורא רו, שבה הכיר המוסד לביטוח הלאומי כבר בשנת 2005 בזוגות מאותו המין לצורך תשלומי קצבת שאירים. למרות אסמכתאות חד-משמעיות אלה, המוסד לביטוח הלאומי טען כי "לא נמצאה כל דרך להכיר בתובע כידוע בתובע כידוע בציבור של המנוח". עקב תגובה זו נאלץ התובע להגיש תביעה לבית הדין האזורי לעבודה. ברם, גם בכתב ההגנה חזר המוסד לביטוח לאומי על טענתו זו. רק לאחר דיון בבית הדין התעשת הביטוח הלאומי והסכים למתן הזכויות. בנסיבות אלה דרש התובע לחייב את המוסד לביטוח הלאומי לא רק בתשלום קצבת השאירים, אלא גם בהוצאות משפט, משום שמחדליו אילצו את התובע להגיש תביעה הגם שמדובר בנושא שכבר הוכרע הן מבחינה משפטית והן מבחינה עובדתית. בית הדין נעתר לבקשות התובע והורה למוסד לביטוח הלאומי לשלם את קצבת השאירים וכן חייבו הוצאות משפט חריגות.³⁹

מאוחר יותר באותה שנה עמד גבר בן 62 על זכותו לגמלת השאירים של בן זוגו המנוח, שהיה עובד עיריית תל אביב, בהתאם לחוק שירות המדינה (גימלאות) [נוסח משולב].⁴⁰ גם במקרה זה, בד בבד עם שהותו בדירת המנוח החזיק התובע דירה נוספת, שבה שהה חלק מזמנו. בית הדין לעבודה קבע כי די בכך שהתובע גר בדירת המנוח רוב הזמן, ולן עמו לעתים, כדי להרים את נטל ההוכחה לקיומו של משק בית משותף, במיוחד לאור העובדה שבני הזוג סבלו מהתנגדות עזה של משפחת המנוח לקשר ביניהם. ובלשון בית הדין: "בנסיבות מקרה זה, משהמנוח והתובע נדרשו להסתיר את קיום הקשר ביניהם וכפועל יוצא מכך התקשה התובע להציג ראיות להוכחת הקשר הזוגי, יש להביא זאת בחשבון לעניין הפן הראייתי המוטל על התובע".⁴¹ את הכף הכריעו מכתבי אהבה שהמנוח שאיר לתובע, וכן עדויות, תמונות ומסמכים שמהם עלה כי לא זו בלבד שהשניים התגוררו יחדיו חלק מהזמן, אלא גם ערכו קניות יחדיו, אכלו ארוחות משותפות, יצאו לביילויים, נסעו לטיולים בארץ ובחו"ל והשתתפו

39 ב"ל (אזורי ת"א) 27366-06-10 אלמוני נ' המוסד לביטוח לאומי (לא פורסם, 10.4.2011).

40 ק"ג (אזורי ת"א) 3438-09 אדרי נ' עיריית תל אביב (לא פורסם, 16.8.2010).

41 שם, פס' 50 לפסק הדין.

באירועים משפחתיים וחברתיים. לאור כל אלה הוחלט לקבל את התביעה ולהצהיר כי התובע היה בן זוגו של המנוח ועל כן זכאי לקצבת השאירים מעיריית תל אביב.

בשנת 2011 ניתן פסק דין נוסף שביצר את זכותם של זוגות מאותו המין ליהנות מתשלומים עקב פטירה במגוון נסיבות. מדובר בתביעתו של רונה לב רן לתשלום תגמולים לניצולי שואה.⁴² במקרה זה היה המנוח ניצול שואה אשר קיבל תגמולים לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, התשי"ז-1957. המנוח והתובע חיו יחדיו במשך למעלה מעשור, ובידי התובע היו שלל ראיות לקיום משק בית משותף וניהול חיי זוגיות ואהבה עם המנוח. הרשות לזכויות ניצולי שואה לא התנגדה לתביעה, אך ציינה כי מאחר שזוהי הבקשה הראשונה לתשלום תגמולים אלה לבן זוג מאותו המין, היא מבקשת לקבל הכרעה שיפוטית. ועדת העררים בבית משפט השלום בתל אביב נעתרה לתביעה ללא קושי, והכירה במנוח ובתובע כבני זוג לצורך חוק נכי רדיפות הנאצים.

התפתחות חשובה נוספת התרחשה בשנת 2013 בעניינה של אלגבסי, בת זוגה של פאבילה בודנא ז"ל, קצינה בשירות בתי הסוהר, שנפטרה באסון הכרמל בדצמבר 2010. במותה הותרה המנוחה בת זוג – אלגבסי, ושלושה ילדים קטינים – שניים מהם ילדה המנוחה בעצמה, והשלישית, תינוקת בת 8 חודשים בלבד, שאותה ילדה אלגבסי. כל שלושת הילדים נולדו מאותו אב במסגרת הורות משותפת, ואלגבסי והמנוחה גידלו את כל הילדים ושימשו להם בפועל כשתי אמהות. לאחר הפטירה ביקשה אלגבסי להכיר בה ובשלושת הילדים כשאיירי המנוחה ולשלם לכולם את התשלומים המגיעים עקב הפטירה. את התשלומים עבור בת הזוג ועבור ילדיה הביולוגיים של המנוחה אישרה המדינה מיד. אשר לתינוקת שאינה בתה הביולוגית של המנוחה, נדרש מאבק משפטי עם משרד הביטחון, שבסופו זכתה גם היא להכרה כבתה של המנוחה, ולפיכך זכתה למלוא התגמולים הגם שאמה ואביה הביולוגיים עודם בחיים.⁴³ מדובר בפסק דין חשוב ופורץ דרך, שיש בו משום הכרה במשפחות מרובות הורים ובהרכבים משפחתיים מגוונים וחדשניים, תוך שמירה על הזכויות הכלכליות והסוציאליות של הילדים והוריהם.⁴⁴

לסיכום חלק זה, ניתן לומר כי ניכרת הצלחה בזירת תשלומי הפנסיה. פרשות רבות הסתיימו כאמור בזכותם של התובעים לזכויות הכלכליות מכוח זוגיותם. עם זאת, יש לזכור כי פסקי הדין כולם ניתנו בערכאות נמוכות יחסית וכי מדובר בהצלחה המתפתחת "טלאים טלאים" בעקבות מאבקים נחושים של יחידים ויחידות ולא בשל מדיניות מוצהרת או נוהל רגולטורי. נראה כי הגיעה העת לבחון באופן רוחבי הוצאת הנחיות או נהלים בנושא לחברות הביטוח הפנסיוניות, כדי להקל על זוגות מאותו המין.

ה. זכויות ירושה⁴⁵

זכות הירושה במשפט הישראלי שייכת באופן מסורתי לתחום המשפט האזרחי, שכן היא פעולה משפטית של העברת רכוש בין אדם לאדם אחר, אשר אינה מצריכה מעורבות של המדינה, כגון הקצאת

42 ר"ע (שלום ת"א) 23191-12-10 לב רן נ' הרשות לזכויות ניצולי שואה (פורסם בנבו, 16.5.2011).

43 עמ"ח (שלום ראשל"צ) 41988-03-11 ר.א. נ' קצין התגמולים (פורסם בנבו, 3.2.2013).

44 להרחבה ראו מיכל עדן "פרשת 'אסון הכרמל' – הכרה בשלושה הורים" בספר זה.

45 להרחבה ראו ישראל (איסי) דורון "זכויותיהם של חברי הקהילה הגאה בזקנה בישראל" בספר זה.

משאבים או תשלום מסים. עם זאת, המדינה מפקחת על דיני הירושה ומסדירה את התחום באמצעות חוק הירושה, התשכ"ה-1965, ועל ידי כך קובעת הלכה למעשה מי זכאי לממש את זכותו לירושה, באופן שמשיע על ביטחונם הסוציאלי ומצבם הכלכלי של אזרחי המדינה. חוק הירושה הישראלי קובע כי בהיעדר יורשים לפי צוואה, בן הזוג של המנוח/ה הוא היורש על פי דין.⁴⁶ מסיבה זו נודעת לפרשנותו של המונח "בן זוג" שבחוק הירושה השפעה ממשית על מצבם הכלכלי-סוציאלי של להט"בים אשר בן/בת זוגם נפטר/ה.

בשנת 2003 התעוררה סוגיית זכויות הירושה במסגרת זוגיות מאותו המין. מדובר בסיפורו של ע.מ., אשר בן זוגו נפטר מבלי שהותיר צוואה. ע.מ. והמנוח חלקו את חייהם במשך כ-40 שנה והתגוררו בדירה צנועה בקריית שמונה, שהייתה רשומה על שמו של המנוח. למנוח לא היו קרובי משפחה מקרבת דם. לאחר הפטירה ביקש ע.מ. כי יינתן צו ירושה הקובע כי הוא היורש של בן זוגו, לפי סעיף 55 לחוק הירושה המעגן את זכותו של ידוע בציבור כיוורש על פי דין. האפוטרופוס הכללי התנגד לבקשה ובית המשפט לענייני משפחה בנצרת קיבל את ההתנגדות ודחה את התביעה, הגם שמשמעות הדבר הייתה כי בהיעדר קרובים אחרים למנוח, דירת בני הזוג תועבר לרשות המדינה.⁴⁷

ע.מ. ערער לבית המשפט המחוזי, ושם השתנתה התמונה מן הקצה אל הקצה.⁴⁸ בדעת רוב קבע בית המשפט כי אף על פי שסעיף 55 לחוק הירושה מדבר על "איש ואישה", הרי שפרשנות הסעיף, לאור תכליתו ולאור עקרונות השוויון והאיסור על הפליה מחמת נטייה מינית, מובילה למסקנה שיש להחילו על בני זוג מאותו המין, כך שגם להם תהיה זכאות לרשת לפי החוק, בדומה לזוגות הטרוסקסואלים ידועים בציבור. מעבר לתוצאתו של פסק הדין, ניכרה בו רטוריקה חדשה ומרעננת לאותם ימים. בית המשפט התייחס לזכויות של זוגות מאותו המין כאל דבר מובן מאליו, ולא חשש לצאת בהכרה משפטית גורפת שלפיה זוגות מאותו המין הנם ידועים בציבור, דבר שכזכור לא נעשה בבג"ץ דנילוביץ'.

שופטי הרוב אף דיברו במפורש בגנותה של ההפליה מחמת נטייה מינית, והביעו את דעתם שהפליה כזו פוגעת במרקם החיים החברתיים בישראל. כדברי השופטת גבריאילה לוי: "קביעה שבן זוג בן אותו המין אינו יכול לרשת את בן זוגו, תביא לתוצאה בלתי רצויה מבחינה חברתית, תפגע בתקנת הציבור, תפגע בשוויון ותפלה על בסיס נטייה מינית".⁴⁹ והוסיף סגן הנשיא נסים ממך: "אין כיום שום סיבה שהכרה בזכויות הירושה של ידועים בציבור בני אותו מין לא תובן כצעד מתבקש מהמצב המשפטי הנוכחי".⁵⁰

ייחוד נוסף של פסק דין זה היה בכך שלראשונה ניתן פסק דין חשוב בנוגע לקהילה הגאה שבמרכזו עמד קשיש, מזרחי, המתגורר בפריפריה ואשר אינו נמנה עם ה"מיינסטרים" של הקהילה הלהט"בית. פסק הדין שולח אפוא מסר עקרוני חשוב ויוצא דופן: הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים

46 ס' 10 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965, ס"ח 63.

47 ת"ע (משפחה נצ') 710/01 פלוני נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 15.10.2003)

48 ע"א (מחוזי נצ') 3245/03 ע.מ. נ' היועץ המשפטי לממשלה במשרד האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 11.11.2004).

49 שם, בפסק דינה של השופטת גבריאילה לוי.

50 שם, בפסק דינו של סגן הנשיא נסים ממך.

יש בכל מקום, בכל גיל, בכל העדות ובכל שכבות האוכלוסייה, וכולם זכאים להגנת החוק ובתי המשפט מפני הפליה.

לאור חדשנותו של פסק הדין, ניתן היה לצפות שהמדינה תבקש לערער עליו לבית המשפט העליון. אלא שכאן חיכתה הפתעה מלבבת. ביום 8.12.2004, כחודש לאחר מתן פסק הדין בנצרת, יצא היועץ המשפטי לממשלה דאז מני מזוז בהצהרה דרמטית בדבר שינוי עמוק שחל בעמדתן של רשויות אכיפת החוק בכל הקשור לזכויות ממוניות ורכושיות של זוגות מאותו המין. מזוז הודיע כי הוא תמים דעים עם שופטי הרוב בנצרת וכי גם לדעתו יש להחיל את חוק הירושה על זוגות חד-מיניים. הוא הוסיף כי ראוי להכיר בזוגות מאותו המין לא רק בהקשר של ירושה אלא בכל הסוגיות הממוניות וההסדרים הפרקטיים, וכן כי בשאלות אלה יש מקום לנקוט עמדה פרגמטית וגמישה, ברוח הזמן והמציאות המשתנים.⁵¹

למרות חשיבותה הרבה של הצהרת היועץ המשפטי לממשלה, יש להדגיש כי היא איננה מכוונת נגד כל צורות ההפליה כלפי להט"ב, שכן מזוז ציין כי היא מצומצמת רק לענייני רכוש וממון. בקשר לסוגיות הנוגעות ליצירת סטטוס אישי המשיך מזוז את הקו השמרני והצהיר כי בדרך כלל המחוקק הוא שמוסמך להכריע בהן. ואכן, בשורה של נושאים מהותיים, כמו נישואים חד-מיניים, אימוץ והכרה בהורות, נדרשו ועדיין נדרשים מאבקים משפטיים להשגת מעמד וזכויות. יתרה מכך, בשל הצהרת מזוז, הסוגיה של השוואת מעמדם של זוגות מאותו המין בהקשר של ירושה לא הגיעה לפתחו של בית המשפט העליון, ועד היום טרם נקבעה הלכה מחייבת ביחס אליה. משכך, באוגוסט 2010 דחה בית המשפט לענייני משפחה בבאר שבע את בקשתו של גבר למזונות מן העיזבון של בן זוגו המנוח.⁵² לאור הראיות שהוצגו, בית המשפט הטיל ספק באשר למידת השיתוף

51 ייתכן שעמדתו של מזוז הושפעה מביקורת חריפה שהושמעה זמן קצר לפני כן על ידי השופט יהודה גרניט מבית המשפט לענייני משפחה ברמת גן, בגנות עמדת היועץ המשפטי הקודם כנגד הזוגיות החד-מינית. ביקורת זו התעוררה בפסק דין שבו אושר הסכם לחיים משותפים בין זוג הומואים (תמ"ש (משפחה ת"א) 6960/03 ק' צ' (פורסם בנבו, 21.11.2004)). עד אותה העת לא הייתה הלכה ברורה באשר לשאלת ההכרה בזוגות חד-מיניים כידועים בציבור. כך, במקרים אחדים סירב בית המשפט לענייני משפחה לראות בבני זוג מאותו המין "בני משפחה" וקבע כי סמכותו אינה משתרעת עליהם (ראו למשל תמ"ש (משפחה ת"א) 21030/00 ליבמן נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 17.3.2002); תמ"ש (משפחה ת"א) 16610/04 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 8.5.2005)), אך במקרים אחרים אישר בית המשפט הסכמים בין זוגות מאותו המין (ראו גם תמ"ש (משפחה ת"א) 3140/03 ר.א. (פורסם בנבו, 16.2.2004)). ואולם, השופט גרניט היה הראשון אשר יצא בביקורת נוקבת על עמדת הרשויות השוללת זכויות מהומואים ולסביות, באומרו: "תמוה בעיני כי ב"כ היועץ המשפטי רואה את עצמו כ'שומר החומות' בנושאים רבים של עניני המשפחה ואוטם את אוזניו משמוע ומכסה את עיניו מלראות את שינויים החלים בחברה הישראלית, שבימינו, בה מתקיימים יחסים זוגיים ומשפחתיים באופנים שונים, כמו יחסים בין ידועים בציבור, משפחות חד-הוריות, משפחות בני אותו מין והן לגבי נושאים אחרים [...] מצופה מיועץ משפטי לממשלה בחברה דמוקרטית, כי הוא יפעל להתאמה בין המשפט לבין מציאות החיים, כי הוא יגן על זכויותיהם של כל בני החברה, תהיה נטייתם המינית אשר תהיה, כי הוא יהיה ער למציאות הקיימת והמתפתחת בחברה ולא ישמש לפה, באופן אוטומטי, לבעלי אידיאולוגיות שמרניות המתנגדות למתן כל זכות לאלה מבני החברה שנטייתם המינית המוצהרת, שונה מזו של בעלי האידיאולוגיה השמרנית" (ראו ק' צ' וי' מ' נ', פס' 47-49 להחלטת השופט גרניט).

52 ת"ע (משפחה ב"ש) 1320/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 25.8.2010). יודגש, כי בפרשה זו קבע המנוח בצוואה כי כל רכושו יורש לאחותו, ולכן לא הייתה זו סוגיה מובהקת של קביעה מיהו היורש על פי דין,

שררה בין התובע ובין המנוח, אך בעודו נמנע מלהכריע בסוגיה עובדתית זו, בחר בית המשפט לסטות מפסק הדין של בית המשפט המחוזי בנצרת וקבע כי המילים "איש ואישה" שבחוק הירושה אינן חלות על בני זוג מאותו המין. השופט ציין כי מדובר בעניין ערכי, וכי נוכח הדעות השונות הקיימות בהקשר זה הוא אינו רואה את עצמו מחויב לעמדת בית המשפט המחוזי בנצרת. על פסק הדין הנ"ל הוגש ערעור לבית המשפט המחוזי בבאר שבע. הבית הפתוח והאגודה לזכויות האזרח ביקשו להצטרף לערעור כידידי בית המשפט, אך בסופו של דבר הגיעו הצדדים לפשרה מחוץ לכותלי בית המשפט והערעור נמחק מבלי שהתקבלה בו הכרעה עקרונית.⁵³

במקרה אחר גם בית הדין הרבני שלל באופן נחרץ מתן זכויות ירושה לבני זוג מאותו המין.⁵⁴ באותו מקרה נפטר אדם כשהוא רווק ללא ילדים. כאשר ביקשה אמו של המנוח לרשת אותו, הוגשה התנגדות למתן צו הירושה על ידי גבר שטען שהיה בן זוגו של המנוח. בית הדין הרבני דחה את ההתנגדות על הסף, בקובעו כי חוק הירושה אינו חל על בני זוג מאותו המין. בית הדין אימץ את דעת המיעוט בבית המשפט המחוזי בנצרת ואת עמדת בית המשפט לענייני משפחה בבאר שבע וקבע כי המונח "איש ואישה" מתייחס אך ורק לגבר ואישה.

לאור מיעוט המקרים שבהם נדונה שאלת הירושה במסגרת זוגיות חד-מינית קשה לדעת אם פרשנותו המרחיבה של בית המשפט המחוזי בנצרת, אשר זכתה לתמיכתו הגורפת של היועץ המשפטי לממשלה, תהפוך להלכה מחייבת. מכל מקום, בתחום הירושה קיים פתרון משפטי קל ופשוט יחסית בדמותה של צוואה, שבה ניתן לקבוע הנחיות ברורות ומפורשות למקרה של פטירה. בהיעדר צוואה, בן/בת הזוג יידרשו להוכיח שבפועל התקיים קשר זוגיות בהתאם לקריטריונים הנדרשים על ידי בתי המשפט, לרבות קיום מערכת יחסים זוגית מונוגמית במשך בית משותף במשך פרק זמן ממושך. לעתים, ובמיוחד במקרים שבהם קרובי משפחה מקרבת דם יבקשו את הירושה לעצמם (דבר שכזכור לא אירע במקרה בנצרת), הדברים יכולים להגיע לכדי מאבק משפטי מר שעלול להסתיים בתוצאות כואבות.

לסיכום, יש לקוות כי פסיקת בית המשפט המחוזי בנצרת ומדיניותו של היועץ המשפטי לממשלה יעוגנו בתיקון לחוק הירושה⁵⁵ או לכל הפחות בנוהל של האפוטרופוס הכללי או הנחיות היועץ המשפטי לממשלה.

1. ענייני מס

אחד מתחומי המשפט שבו יחסי הזוגיות מקנים הטבות כלכליות משמעותיות הנו תחום המס. באמצעות מדיניות מיסוי משפיעה המדינה על מצבם הכלכלי-סוציאלי של אזרחיה, וכן מיישמת

אלא דיון באפשרות להעניק לבן הזוג מזונות מן העיזבון, פעולה שאפשרית חרף הקביעה שהירושת לפי הצוואה היא אחות המנוח.

53 עמ"ש 8138-11-10 (מחוזי ב"ש) הבית הפתוח בירושלים לגאווה ולסובלנות נ' פלונית, בקשה להצטרף לדיון כידידי בית משפט (2011).

54 תיק (אזורי חי') 835722/2 פלונית נ' אלמוני (פורסם בנבו, 16.3.2011).

55 במאי 2014 הוגשה הצעת חוק, שאושרה בוועדת השרים, לפיה זוגות מאותו המין יזכו לזכויות ירושה זהות לזוגות הטרוסקסואלים – ראו www.molad.org/images/upload/files/LGBTQ-Knesset-19.pdf.

אידאולוגיה אשר ממחישה את סדרי העדיפויות שלה.⁵⁶ כך למשל מוענקות הטבות במס למשפחות צעירות בהתאם למספר הילדים במשפחה, ואלה מבטאות את החשיבות שהמדינה מייחסת לערך המשפחה והילודה. לענייננו, כל עוד נמנעו רשויות המס מלהכיר בזוגיות החד-מינית, נשללו מחברי וחברות הקהילה הגאה שורה של זכויות בעלות ערך כלכלי רב, ואף נמנעה מהם האפשרות ליצירת שיתוף בנכסים במסגרת הזוגיות. לא זו אף זו: בהיות מדיניות המיסוי כלי בידי המדינה לקביעת סדרי העדיפויות שלה, הרי שהיעדר ההכרה בתאים משפחתיים גאים היא, לדעתי, אמירה ערכית ברורה שלא לעודד תאים משפחתיים אלה.

כך למשל, עד לשנת 1998 לא נהנו זוגות בני אותו המין מההטבה הניתנת לעולים חדשים ובני זוגם לעניין רכב פטור ממס, שלפיה עולה רשאי לרכוש רכב פטור ממס והשימוש בו מותר לו ולבת זוגו.⁵⁷ אגף המכס הגביל הטבה זו רק לזוגות הטרוסקסואלים, עד שבשנת 1998 הנחה היועץ המשפטי לממשלה דאז, אליקים רובינשטיין, את אגף המכס להחיל על זוגות מאותו המין את המדיניות הנוהגת בנוגע לכלל הידועים בציבור.⁵⁸

מחסום נוסף אשר מולו נאלצו זוגות מאותו המין להיאבק עניינו יצירת שיתוף בנכסי מקרקעין. כאשר בני זוג הטרוסקסואלים מבקשים להעביר זכויות בדירת מגוריהם מהאחד לאחר במטרה לאחד את נכסיהם, הם פטורים מתשלום מסי מקרקעין.⁵⁹ לעומת זאת, כאשר זוגות מאותו המין ביקשו לבצע העברה דומה, התייחסה רשות המסים לעניין כאל עסקה בין צדדים זרים אשר מותנית בתשלום מס שבח ומס רכישה, ששיעורם עלול להגיע לכדי עשרות אלפי שקלים. בשנת 2003 השתנה המצב החוקי בנודון בעקבות מאבקו של אדיר שטיינר.⁶⁰ הלה ביקש להעביר לבן זוגו במתנה מחצית מהזכויות בדירת המגורים שלהם, שהייתה רשומה על שמו של שטיינר, על מנת ליצור איחוד בנכסיהם. לשם כך הוא פנה לרשויות מיסוי המקרקעין וביקש פטור מתשלום מסי המקרקעין בגין העברה זו, בדומה לפטור הניתן לבני זוג הטרוסקסואלים. בקשתו נדחתה, ואף ערר שהוגש לבית המשפט המחוזי בתל אביב נדחה בדעת רוב.⁶¹ שני שופטי הרוב סברו כי החוק מגביל את מתן הפטור ממס רק ל"איש ואישה", ועל כן לא ניתן להעניקו לזוגות מאותו המין. לעומתם, שופט המיעוט סבר כי שלילת הפטור מבני זוג מאותו המין מהווה הפליה פסולה על רקע נטייה מינית, ובלשונו:

בכך שהמדינה מטילה מעמסה כלכלית כבדה ביותר על בני זוג בני אותו המין, היא מונעת מהם למעשה את האפשרות לנהל משק בית משותף במלוא מובן המילה, לרבות בעלות משותפת בנכסים. בהפלותה בין זוגות ממין שונה לבין זוגות מאותו המין,

- 56 האגודה לזכויות האזרח בין מימוש לייבוש: שיטות ממשלות ישראל לצמצום השירותים החברתיים, פרק 6 – מדיניות מיסוי שמקטינה הוצאות חברתיות ומגדילה פערים (2012). זמין ב: www.acri.org.il/he; 22329/2; יוסף גרוס דיני המס החדשים 2 (מהדורה שלישית, 2003).
- 57 ס' 18(א)(א) לצו מס קניה (פטור), התשל"ו-1975, ק"ת 36.
- 58 סיכום דיון בלשכת היועץ המשפטי לממשלה בנושא "שימוש ברכב פטור ממסים ע"י בן זוג מאותו מין" (22.4.1998) (מס' מכתב 7104/98).
- 59 ס' 62 (ב) לחוק מיסוי מקרקעין (שבח ורכישה), התשכ"ג-1963, ס"ח 156; ת' 21 לתקנות מיסוי מקרקעין (שבח, מכירה ורכישה) (מס רכישה), התשל"ה-1974, ק"ת 140.
- 60 מדובר באותו אדיר שטיינר אשר קידם את המאבק להשוואת זכויות השאירים עבור בני זוג מאותו המין. כאן מדובר במאבק שניהל להעברת זכויות בדירה לבן זוגו החדש.
- 61 וע' (מחוזי ת"א) שטיינר נ' מס שבח ת"א 2 (פורסם בנבו, 27.3.2003).

באמצעות הדרתם מקבוצת הזכאים לפטור ממס, קונסת המדינה, הלכה למעשה, את האחרונים, וזאת אך משום שבחרו לקשור את גורלם עם בני מינם, ואיתם לבנות קן משפחתי, המבוסס על יחסי שיתוף רגשיים וחומריים.⁶²

בערעור לבית המשפט העליון טען שטיינר כי חיוב בני הזוג בתשלום מס בשל רצונם לאחד את רכושם פוגע בזכויות היסוד החוקתיות שלהם לשוויון, לכבוד ולקניין. הוא הוסיף וטען כי הטלת המס משמעה ייחוס ערך נחות ובלתי ראוי ליחסי האהבה ולחיי השיתוף של בני זוג מאותו המין.⁶³ כאשר נכנס מני מזוז לתפקידו כיועץ המשפטי לממשלה, ונוכח עמדתו האמורה,⁶⁴ הסירה המדינה את התנגדותה למתן הפטור מתשלום מס בעת העברת נכס מקרקעין ללא תמורה בין זוגות מאותו המין, ובית המשפט העליון אישר עמדה זו. בכך נפתחה האפשרות לזוגות מאותו המין לקבל פטור ממס מקום שבו הם מבקשים לאחד את נכסי המקרקעין שלהם על ידי העברת זכויות במתנה מן האחד לאחר.⁶⁵ בחודש יולי 2006 השלימו רשויות מיסוי מקרקעין את המהלך, ופרסמו הוראת ביצוע המשווה את זכויותיהם של זוגות מאותו המין לפטור מתשלום מיסוי מקרקעין בעת העברת נכסי מקרקעין מהאחד לאחר במסגרת הליכי פרדה. בכך אימצו רשויות המס גם פרשנות רחבה לסעיף 4 לחוק מיסוי מקרקעין, הדין "העברה אגב גירושין", והחילו את הכללים שבחוק גם על זוגות מאותו המין.⁶⁶ בשנת 2013 עלתה לסדר היום סוגיה חדשה הנוגעת למיסוי זוגות מאותו המין, הפעם בנוגע לתשלום מס הכנסה. הרקע לסוגיה זו נעוץ במדיניות שלפיה הורים לילדים נהנים מהקלות בתשלומי מס הכנסה, באמצעות מתן נקודות זיכוי בהתאם למספר הילדים במשפחה.⁶⁷ ואולם, פקודת מס הכנסה איננה מכירה בתאים משפחתיים של ידועים בציבור, לרבות מאותו המין, ועקב כך נקודות הזיכוי ניתנות בשני מסלולים: מסלול "זוגות נשואים" או מסלול "אם יחידנית". כמו כן, פקודת מס הכנסה קובעת היקף זכאות שונה לנשים ולגברים, באופן שאמהות מקבלות נקודות זיכוי בהיקף גדול מזה שמקבלים אבות.⁶⁸ מצב זה יוצר קושי לאבות הומואים, אשר זכאותם לנקודות הזיכוי קטנה בהרבה מזו של זוגות הטרוסקסואלים ומזו של זוג לסביות, הן בכמות נקודות הזיכוי והן במספר השנים שהן משולמות.

62 שם, חוות דעתו של עו"ד דב שמולביץ.

63 ע"א 5178/03 מגדל פיקר נ' מנהל מס שבח מקרקעין (פורסם בנבו, 4.8.2011).

64 ראו את תיאור עמדתו בחלק הנוגע לירושה, שם, בעמ' 13.

65 כמו כל זוג המבקש לבצע שינוי של רישום בטאבו, גם זוגות מאותו המין שרוצים ליצור רישום של בעלות משותפת נדרשים לערוך פרוצדורה משפטית הכוללת הגשת מסמכים מתאימים לרשויות המס ולטאבו, לרבות תצהירים המעידים על הזוגיות ועל העובדה שהזכויות בדירה מועברות במתנה, ולאחר שעמדו בכל הדרישות החוקיות, נערך רישום הבעלות המשותפת ללא תשלום מסים.

66 הוראת ביצוע מיסוי מקרקעין 6/2006 (17.7.06).

67 הסדר זה נועד לקדם את עקרון השוויון, אחד מארבעת עקרונות היסוד בחקיקת מס. ראו גרוס, לעיל ה"ש 56, בעמ' 1-31.

68 זאת מטעמי צדק חלוקתי, בהתבסס על כך שנשים מרוויחות פחות מגברים – לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שהתפרסמו לרגל יום האישה הבינלאומי במרץ 2014, נשים מרוויחות 34% פחות מגברים. עם זאת, עקב כך מרביתן כלל אינן מגיעות למדרגת המס הראשונה, ולכן אין מניעה לקבוע הטבות מס רבות אשר בפועל הן לא ייהנו מהן.

בסוף אותה שנה העלתה ח"כ (לשעבר) עדי קול הצעת חוק לתיקון פקודת מס הכנסה, שלפיה זוגות מאותו המין יידרשו להצהיר בפני פקיד השומה מי משניהם יהא זכאי לנקודת זיכוי כ"אשה" ומי יהא זכאי לנקודת זיכוי כ"גבר". מטרתה של הצעת החוק הייתה להשוות את מעמדם של זוגות מאותו המין למעמדם של זוגות הטרוסקסואלים.⁶⁹ הצעת חוק זו זכתה לביקורת רבה בקרב הקהילה הגאה; היא אמנם מסייעת לכאורה בהשגת הכרה דקלרטיבית בדבר השוואת מעמדם של הזוגות החד-מיניים לזה של הזוגות ההטרוסקסואלים, אבל בפועל היא מרעה את מצבן של הנשים הלסביות, שכן לפי הצעת החוק הן תיחשבנה לעניין קבלת נקודות הזיכוי כמו זוג נשוי של גבר ואישה.⁷⁰ בכך תסוכל מטרת המחוקק להיטיב עם נשים בקבלת נקודות הזיכוי, על מנת לעודד את יציאתן לשוק העבודה ולחזקן כלכלית כתיקון להפלייתן בשכר במשק הישראלי לעומת הגברים.⁷¹ לאור זאת, מספר פעילים ופעילות בקהילת הלהט"ב טענו כי הצעת החוק, שתקטין את היקף נקודות הזיכוי הניתנות ללסביות ותגדיל את היקף נקודות הזיכוי לגברים, תיצור שוויון פורמלי בין נשים לגברים, אך למעשה תגרום לאי-שוויון מהותי. באופן זה היא תפגע בעיקר בלסביות אשר מנהלות משק בית שהכנסותיו נמוכות הן משל משק בית הטרוסקסואלי, המורכב מהכנסות של אישה וגבר, ובוודאי ממשק בית הומוסקסואלי, המורכב מהכנסות של שני גברים. ביקורת זו מעניינת במיוחד, שכן היא מדגימה את המתח שנוצר במצבים שבהם זוגות מאותו המין נתקלים באותה הבעיה (היעדר הכרה של פקודת מס הכנסה בזוגיותם), אך מתן זכויות או אפילו השוואת זכויות עלולים להועיל לחלקים מתוך הקהילה ובה בעת לפגוע באחרים. מכל מקום, על רקע התנגדויות בתוך הממשלה, הצעת החוק לא קודמה. אף על פי כן, ביום 30.12.2013 פרסמה רשות המסים הנחיה לפקדי השומה באשר למתן נקודות זיכוי בגין ילדים לזוגות מאותו המין. בהנחיה נקבע כי בני זוג נשואים מאותו המין ייהנו מאותן נקודות זיכוי המוענקות לכלל הזוגות הנשואים, כך שבן הזוג שמקבל את קצבת הילדים מהמוסד לביטוח לאומי יקבל את נקודות הזיכוי המוענקות ל"אשה", ואילו בן הזוג האחר יקבל את נקודות הזיכוי המוענקות ל"גבר".⁷² אעיר כי כל עוד הטבה זו מוענקת רק לבני זוג נשואים, הנחיות אלה יוצרות הפליה קשה, לנוכח העובדה שהדרך היחידה שבה זוגות מאותו המין יכולים להירשם כנשואים הנה להינשא בחו"ל.⁷³

69 הצעת חוק לתיקון פקודת מס הכנסה (מתן נקודות זיכוי בגין ילדים לבני זוג מאותו המין), התשע"ד–2013 פ/1699/19.

70 גם היבט זה זכה לביקורת, במובן זה שנטען כי ההצעה למעשה מבוססת על שימור וביסוס המודל ההטרונורמטיבי. ראו: גל אמיר "נקודות זיכוי במס הכנסה ללהט"ב – התקדמות ליברלית או נסיגה פטריארכלית?" הטרקלין – מחשבות על משפט (2.12.2013) זמין ב: <http://hatraklin.org/2013/12/02/%D7%A0%D7%A7%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%96%D7%99%D7%9B%D7%95%D7%99-%D7%91%D7%9E%D7%A1-%D7%94%D7%9B%D7%A0%D7%A1%D7%94-%D7%9C%D7%9C%D7%94%D7%98%D7%91-%D7%94%D7%AA%D7%A7%D7%93%D7%9E%D7%95%D7%AA/>

71 אריק בנדר "לסביות נגד חוק הטבות מס לזוגות חד-מיניים" NRG (24.12.2013) www.nrg.co.il/online/1/ART2/533/890.html

72 הנחיית סמנכ"לית בכירה שומה וביקורת לפקדי השומה 06586313 "נקודות זיכוי בגין ילדים לבני זוג מאותו מין" (30.12.2013), זמין ב: <http://taxes.gov.il/IncomeTax/Documents/HanhayotMikzoiyot/.mikzoiyot30122013.pdf>

73 עניין בן ארי, לעיל ה"ש 4. ראו גם לעיל דיון בנושא של רישום נישואין.

להשקפתי, חיובם של זוגות מאותו המין להתחתן בחו"ל ולאחר מכן לחזור ולהירשם כזוג נשוי בישראל, כתנאי לקבלת נקודות זיכוי במס הכנסה, הנה מקוממת ביותר.⁷⁴

ז. זכויות נוספות המוענקות על ידי המוסד לביטוח לאומי

המוסד לביטוח לאומי הוא הגוף האמון על מימוש הזכויות הכלכליות של אזרחי המדינה, ומכוח חוק הביטוח הלאומי הוא מזכה אותם בתשלומים שונים בהתאם למצבם האישי.⁷⁵ כפי שראינו בתת-הפרק בנושא הפנסיה והתגמולים, המוסד לביטוח לאומי הכיר בזוגיות חד-מינית בפרשת גיורא רז.⁷⁶ ביולי 2009 העמיק הביטוח הלאומי את הכרתו זו ופרסם נוהל מפורט, המסדיר את זכויותיהם של זוגות מאותו המין ומנסה להשוותם לאלה הניתנות לזוגות הטרוסקסואלים, לרבות זכויות הניתנות לאמהות ולאבות, לדוגמה: קצבאות ילדים, מענקי לידה וקצבאות זקנה. יצוין כי בחלק מהמקרים ההכרה בזוגיות החד-מינית מקנה זכויות ותשלומים אשר לא היו ניתנים אלמלא ההכרה, ואילו בחלק אחר של המקרים ההכרה בזוגיות החד-מינית מונעת ככל תשלומים לכל אחד מיחידיו/ות הזוג, וגורעת תשלומים ניכרים מיחידיו/ות הזוג אשר לפני כן הוגדרו כמשפחות חד-הוריות. איני יודעת אם החלטת הביטוח הלאומי להכיר בזוגיות החד-מינית נבעה משינוי מהותי ונאור בתפיסה ביחס לזוגיות החד-מינית או שמא מההבנה כי בהיעדר הכרה זו הביטוח הלאומי שילם סכומי עתק למשפחות שהוגדרו חד-הוריות, שעה שבפועל מדובר בזוג המנהל משק בית משותף. כך או כך, זהו תחום נוסף שבו חלה פריצת דרך מהותית בזכויות הכלכליות לזוגות מאותו המין. לגופו של עניין, בפתח נוהל הביטוח הלאומי עומדת שוב ההבחנה בין שיעורי התגמולים המוענקים לנשים ולגברים:

בחוק הביטוח הלאומי יש הבחנה בין גבר לאישה והזכויות המוקנות להם אינן זהות. תופעה זו הינה תולדה של חקיקה שהתייחסה למשפחה המסורתית וטרם הסתגלה לשינויים במבנה התא המשפחתי. לדוגמה: הבחנה בין אלמן לאלמנה בגמלאות שאירים ותלויים בנפגע בעבודה; זכות לתוספת בעד בן זוג רק לזוגות שאינם חד מיניים; הגדרת בני זוג בחוק הבטחת הכנסה כגבר ואשה; פטור ממבחן תעסוקה רק לאם לילדים קטנים; התייחסות שונה לעקרת הבית בחוק ביטוח נכות.⁷⁷

בשל פערים אלו נקבע בנוהל כי כאשר יש בחוק הבחנה בין זכויות הניתנות לגברים וזכויות הניתנות לנשים, ייבחנו הזכויות בהתאם למינו של בן הזוג הנותר. כך, לדוגמה, כאשר גבר התאלמן מבן זוגו

74 על אף שהפליה זו חלה גם על זוגות מאותו המין שאינם נשואים מסיבות אידאולוגיות או שהנם פסולי חיתון.

75 חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995, ס"ח 210.

76 ראו הדין לעיל בחלק ד, בעמ' 350.

77 חוזר המוסד לביטוח לאומי 116/090 "בני זוג מאותו מין" 2 (23.7.2009) (להלן: "החוזר") זמין ב: www.btl.gov.il/benefits/HozrimGimlaot/Hozrim/%D7%91%D7%A0%D7%99%20%D7%96%D7%95%D7%92%20%D7%9E%D7%90%D7%95%D7%AA%D7%95%20%D7%9E%D7%99%D7%9F.pdf.

ייקבעו זכויות בן הזוג הנותר כ"אלמן", ואם מדובר בבנות זוג ייקבעו זכויות בת הזוג הנותרת כפי הזכויות המשולמות עבור "אלמנה".⁷⁸

עוד קובע הנוהל השוואת זכויות עבור בני זוג מאותו המין בסוגיות של לידה,⁷⁹ קצבאות ילדים,⁸⁰ מענקי פטירה, קצבת שאירים, קצבת תלויים בנפגעי עבודה,⁸¹ קצבת זקנה,⁸² הכרה בבן/בת הזוג כתלוי לצורך חישוב דמי אבטלה,⁸³ הכרה בתוספת תשלום במקרי נכות,⁸⁴ חישוב הכנסות שני בני הזוג לשם חישוב שיעור גמלת סיעוד,⁸⁵ הבטחת הכנסה⁸⁶ ותגמולי איבה למשפחות שכולות.⁸⁷ מאז פורסם נוהל זה, הביטוח הלאומי מיישם על פי רוב את הוראותיו. ואולם, לעתים עלולות סוגיות ייחודיות, שבהן עדיין נתקלים זוגות מאותו המין בסירוב של הביטוח הלאומי. הדבר מצריך אותם לפנות לבית הדין לעבודה, שלו מסורה הסמכות בבירור תביעות לפי חוק הביטוח הלאומי, כדי לקבל סעד.

בכל המקרים שבהם פנו הזוגות לבתי הדין לעבודה נחלצו השופטים לעזרתם ופסקו כנגד עמדת הביטוח הלאומי. דוגמה לכך היא קבלת זכויות המוקנות להורים. בנוהל נקבע כי במקרה של זוג גברים שהפכו להורים, ישולמו לאב הביולוגי מענק לידה ודמי לידה. ואכן, משנת 2009 הביטוח הלאומי משלם תשלומים אלה לזוגות גברים המביאים לעולם ילדים באמצעות פונדקאות בחו"ל. שאלה מעניינת שהתעוררה נוגעת לשיעור קצבת הלידה שתשולם לזוג הומואים שהביאו לעולם את שלושת ילדיהם בשני הליכי פונדקאות נפרדים בהודו. בלידה הראשונה נולדו לבני הזוג תאומים על ידי אם פונדקאית אחת, וחודשיים לאחר מכן נולד להם בן נוסף על ידי אם פונדקאית אחרת. בני הזוג ביקשו מהביטוח הלאומי קצבת לידה בהיקף המוגדל המשולם בגין לידת שלישייה. הביטוח הלאומי סירב בנימוק שלפי סעיף 45(א) לחוק הביטוח הלאומי, קצבת הלידה המוגדלת משולמת רק כאשר נולדו

- 78 שם, בעמ' 3.
- 79 המוסד לביטוח לאומי מאפשר לבני ובנות זוג מאותו המין לחלוק ביניהם את חופשת הלידה, בדומה לחלוקה הנעשית לפי חוק עבודת נשים בין היולדת לבן זוגה. בהתאם לחוק, היולדת מחויבת ליטול את ששת השבועות הראשונים של חופשת הלידה, ואילו את שמונת השבועות הנותרים של החופשה יכולה ליטול בת זוגה.
- 80 שם, בעמ' 3. נקבע בנוהל כי כל הילדים של בני/בנות זוג יופיעו יחדיו במניין אותה המשפחה. לצורך קבלת קצבת הילדים ויתר הזכויות מהביטוח הלאומי. כל זוג יידרש לקבוע על שם מי מהם יירשם כל אחד מהילדים בביטוח הלאומי, ובחירה זו הנה חד-פעמית ואינה ניתנת לשינוי. עוד נקבע כי מענק הלימודים המשולם לפי חוק להורים יחידים לא ישולם לזוגות מאותו המין החיים חיי זוגיות כידועים בציבור.
- 81 שם, בעמ' 5. נקבע כי זוגות מאותו המין זכאים לקצבאות שאירים וקצבאות תלויים לאחר פטירת אחד מהם. כאשר מדובר בגבר, יש לראותו כ"אלמן" ולבחון את זכאותו לקצבאות על פי מבחן ההכנסה הקבוע בחוק. כאשר מדובר באישה, יש לבחון את זכאותה בהתאם למבחנים הקבועים בחוק ל"אלמנה".
- 82 החוזר קבע כי תוספת לקצבת זקנה המשולמת עבור בני זוג תשולם גם לזוגות מאותו המין. כאשר מדובר בזוג נשים, שיעור התוספת יהא על פי המשולם עבור בת זוג, ואילו כאשר מדובר בזוג גברים שיעור תוספת יקבע בהתאם למשולם עבור בן זוג.
- 83 אחד הפרמטרים לחישוב מספר הימים שבגינם משולמים דמי אבטלה הנו מספר התלויים במבוטח; ככל שמספר התלויים גדול יותר, גדל מספרם של ימי האבטלה. לצורך כך יוכרו כתלויים גם בן/בת זוג מאותו המין והילדים הגדלים במשפחה.
- 84 חוק הביטוח הלאומי קובע כי נכה זכאי לתוספת תשלום כאשר יש לו בן/בת זוג. הנוהל קובע את החובה לשלם תוספת זו גם בגין בן/בת זוג מאותו המין.
- 85 כמו כן נקבע כי למי שמקיים חיי זוגיות עם בני אותו המין לא תשולם תוספת ניקוד עבור "בודד".
- 86 נקבע בנוהל כי המונח "בני זוג" בסעיף 1 לחוק הבטחת הכנסה יוחל גם על ידועים בציבור מאותו המין.
- 87 בנוהל נקבע כי זוגות מאותו המין יוכרו גם לצורך תשלומי תגמולים לאלמן או אלמנה במשפחות שכולות.

יותר משני ילדים "בלידה אחת". בני הזוג הגישו תביעה לבית הדין האזורי לעבודה ותביעתם התקבלה.⁸⁸ השופטת רות צדיק פסקה כי יש ליתן לחוק הביטוח הלאומי פרשנות תכליתית שתתאים למציאות החברתית הקיימת, ותתייחס גם למקרים שאותם לא חזה המחוקק בעת חקיקת החוק, בשנת 1985. בית הדין קבע כי מטרת החוק היא להקל על הורים הנדרשים לטפל בשלושה תינוקות בו-זמנית, וכי רציונל זה מתקיים גם בנוגע לזוג אבות, שכן העומס הנופל על כתפיהם בגידול שלושה תינוקות רכים אינו נופל מן העומס המוטל על כתפי הורים לשלישייה אשר באה לאוויר העולם באותו היום. משכך, נקבע כי אף שלשון החוק מתייחסת ל"לידה אחת", ואילו כאן מדובר בשתי לידות נפרדות משתי פונדקאיות שונות, הרי שמאחר ששתי הלידות התרחשו בהפרש של חודשיים בלבד זו מזו, ניתן להחיל על המקרה את החוק הנדון ולהעניק לאבות קצבת לידה בגין שלישייה.⁸⁹ תקדים זה הוחל גם על זוג הומואים, שלהם נולדו שני זוגות של תאומים בשני הליכי פונדקאות שונים בהפרש זמנים של חודש וחצי. בני הזוג ביקשו להכיר בשני זוגות התאומים כרביעייה, וגם בקשתם אושרה.⁹⁰

בתקדים חשוב נוסף העמיק בית הדין הארצי לעבודה את זכויותיהם של הומואים שמביאים את ילדיהם בפונדקאות בחו"ל, וקבע כי בני הזוג זכאים גם להחזר הוצאות האשפוז בחו"ל, אף שהיולדת (הפונדקאית) אינה מבוטחת בביטוח הלאומי.⁹¹ במקרה זה, כמה זוגות של אבות, שהביאו את ילדיהם בפונדקאות בחו"ל, תבעו מהביטוח הלאומי לממן את האשפוז בחו"ל של התינוקות שנולדו כפגים. לאחר שתביעתם נדחתה הם ערערו לבית הדין הארצי, שם נפסק כי לידה באמצעות פונדקאות תיחשב ככזו שנעשתה עבור ההורים המיועדים, וכיוון שהם עצמם מבוטחים בביטוח הלאומי, יש לאשר להם את כל ההחזרים. נקבע כי מדובר בזכות סוציאלית שהמדינה מבקשת להעניק לתושביה כיוון שעידוד הילודה נתפס כאינטרס ציבורי, כחלק מהזכות להורות ועקרון השוויון.⁹² במרס 2010 השווה הביטוח הלאומי את זכויותיהן של זוג נשים לסביות לזכותם של ידועים בציבור הטרוסקסואלים גם בנוגע לאפשרות להיחשב "עקרת בית", הנהנית מכיסוי ביטוחי מכוח תשלומי הביטוח הלאומי של בת זוגה העובדת, וזאת מבלי שתידרש לשלם דמי ביטוח לאומי.⁹³ בשנים האחרונות אף החל המוסד לביטוח לאומי לפנות באופן יזום לבנות זוג לסביות ולבקש מהן להצהיר כי הן ידועות בציבור. בהמשך החל הביטוח הלאומי לדרוש מבנות הזוג כי אחת מהן תצהיר שהנה "עקרת בית". פנייה זו, שמניעה אינם ברורים, מעידה על תפיסות חברתיות שמרניות ביחס לנשים, שלפיהן מערכת יחסים זוגית מורכבת ממפרנס עיקרי וממנהלת משק בית, ואם שתי בנות הזוג מנהלות קריירות עצמאיות, אין להן ככל הנראה כוונה לנהל משק בית משותף, באופן שהופך אותן לידועות בציבור.

88 ב"ל (אזורי ת"א) 12398-05-12 ש.ש.ק. נגד המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 7.9.2012).
 89 שם, פס' 23 לפסק הדין.
 90 מכתב מעו"ד עירא הדר לשלמה מור יוסף, מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי (21.10.2012).
 91 ב"ל (אזורי ת"א) 20833-07-10 הורוביץ נ' המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 23.6.2014).
 92 שם, פס' 28 לפסק הדין.
 93 ב"ל (אזורי חי') 4563-04-09 (לא פורסם, 8.3.2010).

ח. זכויות בתחום הדיור⁹⁴

הזכות לדיור הוכרה כזכות יסוד הן באמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות⁹⁵ והן במשפט הישראלי.⁹⁶ המדינה מקלה על זוגות במימוש זכותם לדיור באמצעות מתן הטבות, כגון מענקים לרוכשי דירות, מעורבות בסכסוד משכנתאות, הפעלת מערכת דיור ציבורי⁹⁷ ועוד. בהקשר הלהט"בי התעוררה בשנת 2013 שאלת ההכרה בזוגות מאותו המין בכל הנוגע לזכויות מגורים בדירה של חברת עמידר. באותו מקרה התגוררו זוג נשים יחד בדירת עמידר אשר הייתה רשומה על שמה של אחת מהן. בעלת הזכויות בדירה נפטרה, ובת זוגה נדהמה לקבל דרישה לפנות את הדירה לאלתר, אף על פי שהייתה זכאית להמשיך להתגורר בה כדיירת ממשכה על פי חוק זכויות הדייר בדיוור הציבורי, התשנ"ח-1998.⁹⁸ רק לאחר התערבות של עו"ד מיכל עדן, בשם בת זוגה של המנוחה, חזרה בה עמידר מדרישתה והתיר לבת הזוג להמשיך ולהתגורר בדירה.⁹⁹

ט. הטבות נוספות בתחום הזכויות הכלכליות

ברבות השנים התקבלו החלטות מנהליות נוספות של רשויות שונות, אשר בהן ניתנו לזוגות מאותו המין זכויות. בינואר 2002 החליטה עיריית תל אביב-יפו להעניק לזוגות מאותו המין ולילדיהם שהנם תושבי העיר הנחות בגין שימוש בשירותים ובמתקנים עירוניים, בדומה לאלו הניתנות לבני זוג הטרוסקסואלים נשואים ולילדיהם. לשם כך הוגדרו בנוהל העירייה בני זוג באופן המרחיב הבא: "שני בגירים תושבי העיר, המתגוררים יחד, מנהלים משק בית משותף, ומקיימים חיי זוגיות מבלי שנישאו על פי חוקי מדינת ישראל, לרבות שני בגירים בני אותו המין".¹⁰⁰ בשנת 2005 הכיר משרד הרישוי של משרד התחבורה בזוג לסביות כבנות זוג לצורך הוספת אחת מהן לרישיון הרכב שבו זוגתה רשומה מבלי שהדבר ייחשב כהעברת בעלות ברכב או הוספת "יד".¹⁰¹ הטבה זו נועדה למנוע את ירידת ערך הרכב, העלולה להביא לפגיעה כלכלית בבנות הזוג.

- 94 להרחבה ראו גיל גן-מור "הזכות לדיור, הזכות לשוויון בדיור וקהילת הלהט"ב" בספר זה.
- 95 ס' 11 לאמנה קובע: "מדינות שהן צד באמנה זו מכירות בזכות כל אדם לרמת חיים נאותה עבורו ועבור משפחתו, לרבות מזון, מלבושים ודיור נאותים [...]".
- 96 ע"א 9136/02 מיסטר מאני ישראל בע"מ נ' רייז, נח(3) 934, פס' 7 לפסק דינו של השופט ריבלין (2004). בית המשפט העליון עמד על כך שהזכות לקורת גג, המהווה גם חלק מהזכות לקיום מינימלי בכבוד, הינה זכות יסוד חוקתית הנגזרת מהזכות לכבוד האדם.
- 97 דיור ציבורי הנו דיור בבעלות המדינה, המושכר במחיר מסובסד לזכאים לכך על פי תנאים מוגדרים מראש, כסיוע למעוטי היכולת ומחוסרי הדיור.
- 98 ס' 1 לחוק זכויות הדייר בדיוור הציבורי, התשנ"ח-1998, ס"ח 278, קובע שדייר ממשך הנו "בן זוג של זכאי שנפטר או של זכאי שעבר להתגורר במוסד סיעודי, לרבות הידוע בציבור כבן זוג, וכן ילדו, נכדו, הורה או מי שהזכאי היה אפוטרופסו, ובלבד שהוא התגורר עם הזכאי בדירה הציבורית תקופה של שלוש שנים לפחות בסמוך למועד פטירת הזכאי או למועד שבו עבר הזכאי להתגורר במוסד הסיעודי".
- 99 מכתב מעו"ד מיכל עדן לחברת עמידר (28.7.2013).
- 100 נוהל עיריית תל אביב 1-2002 "הנחות לבני זוג ומשפחות" (6.1.2002).
- 101 חוזר משרד התחבורה "הרחבת ההגדרה של בני זוג" (17.6.2003).

בשנת 2010 השווה שר התמ"ת דאז, בנימין בן אליעזר, את מעמדן של משפחות מאותו המין במעונות יום, משפחתונים וצהרונים, וקבע כי יוענק להן סבסוד על בסיס אותם קריטריונים החלים על משפחות הטרוסקסואליות.¹⁰²

בד בבד עם ההחלטות המנהליות האמורות חלה התקדמות רבה בעניין זה גם במתן הטבות לזוגות מאותו המין במגזר הפרטי. כך למשל, בשנת 2007 נדונה בבית משפט השלום בנתניה תביעה נגד חנות רהיטים שהעניקה הטבה לזוגות לקוחות אך סירבה להעניקה לזוג הומואים. בין הצדדים נחתם לבסוף הסכם פשרה שלפיו שילמו בעלי החנות לבני הזוג פיצוי בסך 12,500 ש"ח, ועוד נקבע בו כי החנות תפרסם הצהרה לפיה היא איננה מפלה זוגות מאותו המין, ותאשר כי בכל מבצע עתידי תאפשר השתתפות של בני זוג מאותו המין, בכפוף להצגת תצהיר המאשר את דבר היותם בני זוג.¹⁰³

י. סיכום

ההישגים של קהילת הלהט"ב בהקשר לזכויות כלכליות הנם כאמור רחבי היקף. אין ספק כי מדינת ישראל עשתה כבדת דרך מרשימה בהקשר של הכרה בזוגיות ובמשפחות מאותו המין, הן במישור הציבורי והן במישור המשפטי. הצלחתם של מאבקים אלה מתבטאת לא רק בכך שזוגות להט"בים מקבלים הטבות ככל זוג אחר; עניינה הוא אף בקידום הדרמטי של ההכרה הציבורית בזכותם של חברי וחברות קהילת הלהט"ב לשוויון, תוך הטמעת הרעיון בקרב הציבור הרחב, רשויות השלטון ומערכת המשפט, שלפיו יש בישראל מגוון רחב של סוגי משפחות בישראל, וכולן לגיטימיות ומהוות חלק מהפסיפס האנושי הקיים בכל חברה. עמד על כך גם בית המשפט העליון בפרשת הבית הפתוח:

המשפט בישראל בעניינה של הקהילה הגאה וחבריה משקף את השינויים והתמורות שחלו במרוצת השנים בחברה הישראלית. עמדתה של החברה בישראל היא כי על הדין להתייחס לנטייה מינית באינדיפרנטיות, כשם שיש להתייחס לנתונים אחרים בזהותו של אדם או של קבוצה, כמו גיל, גזע, לאום, מין ועוד [...] מלומדים תיארו את שנות התשעים בישראל כ"עשור ההומוסקסואלי", ואת השינויים המשפטיים שעברה שיטת המשפט הישראלית בשנים אלו, בחקיקה ובפסיקה, כ"מהפכה משפטית הומוסקסואלית". החברה בישראל פיתחה במרוצת השנים מנגנוני הגנה מפני אפליה על רקע נטייה מינית תוך קידום זכות חברי הקהילה הגאה לשוויון [...] אין מדובר ב"איים" של זכויות, אלא בתפיסה חוקתית כוללת של הזכות שלא להיות מופלה מחמת נטייה מינית.¹⁰⁴

102 הודעת שר משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה "מדיניות חדשה כלפי הקהילה ההומו-לסבית" (8.2.2010).

103 ת"א (שלום נת') 10116/07 בלנק נ' דיבאני סנטר (לא פורסם, 27.12.2007). באשר להפליה של פרטים מקהילת הלהט"ב על ידי גורמים פרטיים ראו משה כהן-אליה "פוליטיקת הגזעל בחוק איסור הפליה במצרכים ובשירותים" בספר זה.

104 ע"מ 343/09 הבית הפתוח בירושלים לגאווה וסובלנות נ' עיריית ירושלים, פס' 54-56 לפסק דינו של השופט עמית (פורסם בנבו, 14.9.2010).

לא אוכל לסיים פרק זה מבלי להדגיש כי מרבית ההסדרים שפורטו לעיל, שבמסגרתם הושאו זכויותיהם של זוגות מאותו המין לאלו של זוגות הטרוסקסואלים, נקבעו לאחר מאבקים משפטיים רבים אשר ניהלו יחידים. עצם הצורך של חברי קהילת הלהט"ב וחברותיה להיאבק על כל זכות וזכות במאבקים מייגעים ומפרכים הנו בעייתי ביותר. המסע הארוך למען שוויון זכויות ושינוי חברתי גובה לעתים מחיר אישי, רגשי וכלכלי כבד מאותם אמיצים ואמיצות. לעתים נדרשות שנים של מאבקים ומלחמות לשם השגת זכויות בסיסיות, שאותן זוגות הטרוסקסואלים מקבלים כדבר מובן מאליו. כל מי שהתנסה במאבק לשוויון זכויות ולשינוי חברתי יודע בכמה אורך רוח, אומץ וחזון יש להצטייד לפני תחילת הדרך ובמהלכה.

יתרה מכך, מטבע הדברים, מרבית המאבקים נערכים על ידי חברים וחברות בקהילה שהם בעלי אמצעים ונגישות למידע ולייצוג משפטי. יש ודאי להט"בים רבים שהזכויות נשללות מהם משום שאינם מודעים לאפשרויות המשפטיות העומדות בפניהם או שהם מוותרים על זכויותיהם משום שאין בכוחם להיאבק על המגיע להם או אין להם נגישות למנגנוני עשיית הצדק, לארגונים החברתיים או לקליניקות המשפטיות, הפועלים למען קידום זכויות הפרט והאזרח. יתר על כן, ניתן להניח כי דווקא אלו שאינם בעלי אמצעים למיצוי זכויותיהם זקוקים במידה רבה לזכויות כלכליות, אשר נועדו לצמצם פערים כלכליים-חברתיים.

זאת ועוד, עקב ההדרה הגורפת ממוסד הנישואים ועקב היעדר מרשם זוגיות שבו מי שחפץ בכך יוכל להצהיר על קיומם של חיי הזוגיות, זוגות מאותו המין עומדים בפני הדרישה להוכיח את הזוגיות ביניהם כתנאי לקבלת הזכויות וההטבות השונות שמניתי לעיל. במהלך חייהם נדרשים אפוא חברי הקהילה וחברותיה להשקיע משאבים נפשיים וכלכליים רבים לשם ייצור ראיות אשר על בסיסן יוכלו להוכיח, בעת הצורך, את עצם קיומה של הזוגיות. עליהם לדאוג מבעוד מועד להסדרת מסמכים משפטיים על אודות הזוגיות והמשפחה, כגון הסכמים לחיים משותפים, הסכמי ממון, הסכמי הורות, תצהירים, צוואות, צווי אימוץ, צווי הורות, צווי אפוטרופסות, ייפוי כוח רפואיים ועוד. בהיעדר מסמכים אלה, הם יתקשו לעתים להוכיח את זכאותם להטבות שונות לפי המבחנים הנדרשים על ידי בתי המשפט או הרשויות השונות.

נוסף על כך, גם לאחר שהוכיחו הזוגות כי הם עומדים בהגדרה של "בני זוג" או של "ידועים בציבור", לעתים מוטל עליהם נטל הוכחה נוסף ביחס להסדר מסוים. למשל, לעניין הלכת השיתוף הקניינית נקבע כי "הנטל הרובץ על ידוע בציבור הטוען לשיתוף בנכסי בן זוגו, הוא כבד יותר מן הנטל הרובץ בנסיבות דומות על בן זוג נשוי"¹⁰⁵. הכבדה זו איננה מנת חלקם של זוגות נשואים, שדי להם בהצגת תעודת הנישואין והרישום במרשם האוכלוסין על מנת לקבל הטבות כלכליות באופן כמעט אוטומטי.

וכך, למרות רשימת ההישגים המפוארת, לעתים קרובות חברי וחברות הקהילה הגאה עדיין חשופים לפגיעה יותר מאשר מגזרים אחרים ולא תמיד זוכים ליהנות מכל ההגנות שמקנה המשפט. נראה כי עוד ארוכה הדרך ליום שבו כל הומו, לסבית, טרנס ובי בישראל יזכו לשוויון מלא ולהכרה מלאה בזוגיות ובמשפחות שהקימו. ועדיין, לאור המהפכה הדרמטית שחלה בזכויות קהילת הלהט"ב

105 ע"א 4385/91 סלם נ' כרמי, פ"ד נא(1) 337, פס' 14 לפסק דינו של השופט מצא (1997).

בעשורים האחרונים, ולאור מגמות חיוביות שקיימות בעולם הנאור,¹⁰⁶ אני מאמינה שיש מקום לאופטימיות זהירה באשר להשגת השוויון המלא המיוחל.

106 העיקרית שבהן הינה ההכרה בנישואין של זוגות מאותו המין בארה"ב. ראו Obergefell v. Hodges, No. 14-556 (U.S. Apr. 3, 2015).